

บทที่ 3

พัฒนาการของความเชื่อเรื่องนาค ในประวัติศาสตร์ ยุคกรุงศรีอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 21-23

คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับนาค ในชุมชนพื้นถิ่นแถบลุ่มน้ำโขงเปลี่ยนแปลงไปในช่วงอาณาจักรล้านช้าง ศตวรรษที่ 21-23 จากคติความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับนาคเดิมในแต่ละชุมชนนั้น เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และเพื่อตอบสนองต่อชุมชนนั้น เช่นปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน เป็นอาทิ

ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างขยายอำนาจ โดยมีอาณาบริเวณครอบคลุมลงมาถึงบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง คติความเชื่อเรื่องนาค ไม่ได้เป็นเรื่องของชุมชนในแต่ละแห่งเท่านั้น แต่ถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นแกนกลางของประวัติศาสตร์และสังคม วัฒนธรรม ของล้านช้าง มีการจัดระบบระเบียบ คติความเชื่อเรื่องนาค ทั้งการปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลง และผสมผสานให้เข้ากับพิธีกรรม ความเชื่อ สังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมพุทธศาสนา และมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการขยายอาณาจักรของกษัตริย์ล้านช้าง ตามตำนานและพงศาวดารที่สำคัญๆ ของอาณาจักรล้านช้าง เช่น ตำนานอุรังคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนม และ พงศาวดารล้านช้าง นิทานขุนบรม รวมไปถึงตำนานเมืองต่างๆ นั้น นาคมีบทบาทสำคัญหลายต่อหลายครั้ง ในการอธิบายถึง การอพยพ ตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านแปงเมืองของผู้คนในแถบนี้ การสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนต่างๆ และผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขงที่มีความสัมพันธ์กัน จนถึงที่สุดคือเป็นรากเหง้าแห่งประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้าง โดยที่คติความเชื่อเรื่องนาค ในยุคนี้ มิได้เป็นเพียงความเชื่ออันสัมพันธ์อยู่กับเรื่องผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติเท่านั้น แต่กลับมีนัยสำคัญในทางพุทธศาสนาของอาณาจักร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในตำนานอุรังคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนม ซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างมากของอาณาจักร ได้มีการให้ความสำคัญกับเรื่องราวของนาค มีบทบาทอย่างเด่นชัดในช่วงต้นของกำเนิดพระธาตุพนม ได้มีการผสมผสานบทบาทของนาคท้องถิ่นกับนาคในคติความเชื่อทางพุทธศาสนา

การขยายอำนาจ และอาณาจักรของกษัตริย์ล้านช้างนั้น ไม่เพียงแต่ใช้กำลังทางการทัพ การสงครามเท่านั้น แต่มีการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้วย กษัตริย์ล้านช้างและอาณาจักรล้านช้างนั้นก็เป็นเหมือนอาณาจักรอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น ล้านนา สุโขทัย อโยธยา พม่า มอญ ที่พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญ ในการสร้างรัฐ มีลักษณะเป็นพุทธรัฐ (Buddhist State) มีคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมราชา (Dhammaraja) กษัตริย์ผู้ทรงธรรม หรือผู้ที่อุปถัมภ์พุทธศาสนา วัฒนธรรมพุทธศาสนาในล้านช้างนั้น ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อพื้นถิ่นเดิม อย่างเรื่องของนาค หากแต่มีการผูกโยงเรื่องราวของนาคพื้นถิ่น ให้เข้ากับนาคในทางพุทธศาสนาได้อย่างมีนัยสำคัญ นาคใน

ยุคอุรังคธาตุนี้ จึงเป็นภาคที่มีลักษณะสากล กล่าวคือ เป็นภาคผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา นับเนื่องในวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยทั่วไป

แม้ว่า วัฒนธรรมพุทธศาสนาที่ขยายตัวออกไปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จะกลายเป็นวัฒนธรรมหลัก ที่นับได้ว่า อาณาจักรล้านช้างนั้นเป็นพุทธรัฐ หากแต่พุทธรัฐแห่งนี้กลับมีลักษณะที่แตกต่าง ไปจากพุทธรัฐอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน ที่พร้อมๆ ไปด้วยความโดดเด่นของวัฒนธรรมพุทธศาสนาใหม่ ๆ เช่นการนับถือพระธาตุ หรือการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ภาคที่เคยเป็นความเชื่อพื้นถิ่นเดิมนี้ ก็ยังคงมีความสำคัญต่อความเชื่อ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาของผู้คนในแถบนี้เหมือนเดิม จนอาจจะกล่าวได้ว่า ในยุคอุรังคธาตุนี้เป็นช่วงที่คติความเชื่อเรื่องภาคถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ศาสนาของรัฐ ทำให้คติความเชื่อเรื่องภาคที่เคยเป็นความเชื่อท้องถิ่นในวัฒนธรรมของผู้คนแถบลุ่มน้ำโขงนี้ อันสัมพันธ์กับธรรมชาติและระบบวิถีชีวิตและผสมผสานวัฒนธรรมของผู้คนแถบลุ่มน้ำโขง ได้กลายเป็นคติความเชื่อเรื่องภาคที่สัมพันธ์กับคติพุทธอย่างแยกกันไม่ออกและพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อการรวบรวมผู้คน ชุมชน และการขยายอาณาบริเวณ และอำนาจของอาณาจักรล้านช้าง

3.1 บริบททางประวัติศาสตร์ยุคอุรังคธาตุ

3.1.1 ว่าด้วยเรื่อง “ยุคอุรังคธาตุ”

ยุคอุรังคธาตุ คือ ช่วงระยะเวลาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23 โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) และสมัยพระเจ้าสุริยวงศา (พ.ศ. 2181-2238) นั้น มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขงเป็นอย่างมาก มีการย้ายศูนย์กลางเมืองหลวงจากเมืองหลวงพระบาง ลงมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ โดยมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการขยายอาณาจักร และอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์ล้านช้าง กษัตริย์ในฐานะที่เป็นธรรมราชาได้เผยแผ่ สนับสนุน ทนุบำรุงศาสนา บทบาทของกษัตริย์ในฐานะที่เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ และความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในล้านช้างเห็นได้จากความเฟื่องฟูในการเขียนตำนาน และงานวรรณกรรมทางพุทธศาสนาอันเป็นผลมาจากการรับพุทธศาสนา ในสมัยพระเจ้าวิบูลสาร สร้างตำนานขุนบรม หรือการแต่งภาพยกลอนขึ้น หรือ ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่มีการบูรณะ ปฏิสังขรณ์วัด พระธาตุ รวมทั้งการกัลปนาผู้คนเพื่อเป็นข้าวัด จารึกจำนวนหนึ่งที่ประกาศถึงการทำบุญทางพุทธศาสนายืนยันได้ถึงความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี และการนับถือพระธาตุตามเครือข่ายการบูชาพระธาตุผ่านพระธาตุพนมมีส่วนสำคัญต่อการขยายคติความเชื่อนี้

การเรียกยุคสมัยของประวัติศาสตร์ล้านช้างในช่วงนี้เป็น “ยุคอุรังคธาตุ” นั้นสะท้อนให้เห็น uly ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมของช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน ว่าเป็นยุค สมัยที่พุทธศาสนาได้มีบทบาทอย่างมาก ผลงานที่ยิ่งใหญ่ทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ การทำให้วัฒนธรรมการนับถือพระบรมธาตุ โดยเฉพาะพระธาตุพนม กลายเป็นคติความเชื่อที่ สำคัญทางพุทธศาสนา ตำนานอุรังคธาตุ ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่าง มาก เนื่องจากเป็นตำนานพระบรมธาตุที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์อธิบายถึงความเป็นมาของชุมชน แถบลุ่มน้ำโขงและรวมถึงความยิ่งใหญ่ของพระธาตุพนมที่ได้บรรจุอุรังคธาตุ ของพระพุทธเจ้า เอาไว้บ่งบอกถึงความเป็นรัฐพุทธที่สำคัญเนื่องจากมีพระบรมธาตุเจดีย์ ที่บรรจุพระสารีริกธาตุของ พระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางความเชื่อของอาณาจักร ไม่เพียงแค่นั้น ตำนานอุรังคธาตุ และพระธาตุ พนม ยังได้กลายเป็นต้นแบบที่สำคัญในการที่จะเชื่อมโยงความสำคัญ ความสัมพันธ์ของศาสน สถาน ชุมชน หรือประวัติศาสตร์ที่จะสืบทอด หรือสร้างความเกี่ยวเนื่องเข้ากับตำนานอุรังคธาตุ และหรือพระธาตุพนม ดังเช่น ตำนานพระธาตุ หรือรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของศาสนสถาน อื่นๆ ก็จะสร้างตามรูปแบบของพระธาตุพนม หรือ จำลองขนาดลงมา รวมทั้งตำนานที่มักจะเชื่อม โยงให้สัมพันธ์กับตำนานอุรังคธาตุ เป็นต้น ถือได้ว่า การเรียกอาณาจักรล้านช้างในคริสต์ศตวรรษ ที่ 21-23 นี้เป็น “ยุคอุรังคธาตุ” จึงเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยได้ อย่างชัดเจน ในขณะที่พุทธศาสนาถูกดึงมาใช้เป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม โดยความอุปถัมภ์ จากสถาบันกษัตริย์และชนชั้นสูง คติความเชื่อเรื่องนาค อันเป็นความเชื่อพื้นถิ่นเดิมนั้น ดำรงอยู่ อย่างไรในช่วงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมการเมือง ดังกล่าว หากจะมองเห็น พัฒนาการของความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนาคในยุคอุรังคธาตุได้อย่างชัดเจนนั้น เราจำเป็นต้องเข้าใจ ภาพประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับบริบทของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ เช่น ศิลาการิก พระยาสิทธิไธได้ปรากฏข้อความที่ กล่าวถึงท้าวพระยาผู้ปกครองดินแดนในแถบลุ่มน้ำโขง ดังความที่ปรากฏในศิลาการิก หลักที่ 8 (ศิลาการิก เขาสุมนกูฏ) ความว่า

" เมืองหน้าน้ำ่าน มีแดนเจ้าพระยาผากองเจ้าเมืองน่าน
เมืองพลั่ว.....เมืองได้น่าน มีแดนเจ้าพระยา.....
เมืองตะวันออก.....ถึงแดนพญาท้าวฟ้างอม¹

¹ กรมศิลปากร, (2515), ประชุมศิลาการิกหลักที่ 5 (กรุงเทพฯ : ศิลปากร), หน้า 118.

อาณาจักรล้านช้าง ได้มีการขยายอาณาบริเวณ ลงมายังบริเวณลุ่มน้ำโขง นับแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ประมาณ ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ได้มีการอพยพโยกย้ายของผู้คนลงมาตั้งบ้านเรือน ในบริเวณลุ่มน้ำโขง การขยายอาณาบริเวณของอาณาจักรล้านช้างลงมายังบริเวณลุ่มน้ำโขง ทำให้ บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้รับอิทธิพล ทั้งทางการเมือง การปกครอง จากอาณาจักรล้านช้าง จากจารึกที่กระจายอยู่ทั่วไป ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงที่เกี่ยวกับการทำบุญ ในพุทธศาสนา การบูรณะวัด พระธาตุต่างๆ และการผสมผสานคติพุทธเข้ากับคติความเชื่อท้องถิ่นอย่าง เรืองนาคในบริเวณลุ่มน้ำโขงได้อย่างกลมกลืน ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ ล้านช้าง เข้ามามีอิทธิพล ทั้งการเมือง วัฒนธรรมเหนือนดินแดนบริเวณลุ่มน้ำโขง ลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ล้านช้างในยุคอุรังคราตุ คือการขยายตัวของพุทธศาสนา

3.1.2 การขยายตัวของพุทธศาสนาในล้านช้าง

การตั้งบ้านแปงเมืองของอาณาจักรล้านช้าง ในระยะแรกๆ ศูนย์กลางของอาณาจักรตั้งอยู่บริเวณแถบเมืองหลวงพระบาง ดังที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้าง ว่า

..... แล้วฤาษีสองพี่น้อง จึงแบ่งเมืองล้านช้างเป็นปฐมก่อน

ได้ชื่อว่าเชียงดงเชียงทอง เหตุเอาต้นทองเป็นนิมิต ชื่อว่าเชียงทอง

ได้ชื่อว่าเชียงคอง เหตุเอาเหตุเอานาม ดงเป็นนิมิต ให้ชื่อว่าล้านช้าง

เหตุเอากูช้าง เป็นนิมิต และเมืองอันนี้ จึงเรียกว่าศรีสัตนาคนหุต²

หลังจากนั้นจึงมีการขยายอาณาจักร โดยผ่านระบบเครือญาติ ดังตำนานที่กล่าวถึง ขุนบรม และลูกๆ ของขุนบรมทั้ง 7 คน ได้แก่

ขุนลิ่ง (ขุนลอ) ครองเมือง ล้านช้าง

ผาล้าน ครองเมือง ต้าหอ

ท้าวจุงสง ครองเมือง จุฬิมณี หรือ แกว

ท้าวคำผอง ครองเมือง โยนก

ท้าวอิน ครองเมือง ล้านเพี้ย (อยุธยา)

ท้าวกรม ครองเมือง หล้าคำม่วน

ท้าวเจือง ครองเมือง ประกัน หรือ เชียงขวาง

สะท้อนให้เห็นว่า ล้านช้างนั้นสัมพันธ์กับดินแดนต่างๆ ที่ต่อมากลายเป็นอาณาจักรที่สำคัญในแถบอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรเชียงแสนและอาณาจักรล้านนา เนื่องจากบรรดาลูก

² กรมศิลปากร, (2506), ประชุมพงศาวดารเล่ม 2 (พระนคร : องค์การคำคุณฐา), หน้า 388.

ทั้ง 7 คนของขุนบรมนี้ออกไปตั้งบ้านเมือง และขยายเผ่าพันธุ์เพื่อทำมาหากิน โดยกระจายตัวอยู่ ทั่วๆ ไปตามแถบลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำพิง เป็นต้น

อาณาจักรล้านช้าง ที่มีขุนลอเป็นต้นราชวงศ์ขุนลอปกครองอยู่บริเวณศรีสัตนาคนหุตหรือ หลวงพระบางนั้น ได้สืบเผ่าพงศ์ของตนเรื่อยมา จนถึงสมัยกษัตริย์องค์ที่ 23 พระเจ้าฟ้ารุ่งม (พ.ศ. 1896-1916)³ เป็นไปได้มากกว่าน่าจะมีการขยายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นมาจากบริเวณดังกล่าว

“เมื่อเสร็จสงครามเวียงจันทน์กับเวียงคำแล้ว พระองค์ (พระเจ้าฟ้า รุ่งม-ผู้เขียน) จึงทรงตั้งบำคุมให้เป็นหมื่นจันสำหรับปกครองแขวงเวียงจันทน์ บาลีเยมให้เป็นหมื่นกะบอง ปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองพะน้ำรุ่ง เชียงสา ลงไปถึงแดนจาม แล้วพระองค์จึงตรัสสั่งพระยาเมืองขวา ให้จัด เาพวกข้าเก่า 10,000 ครอบครัว มาอยู่กะแดฟ้าแดบ นอกเวียงจันทน์ และอีก 10,000 ครอบครัว ให้เอาไปไว้หนองหานน้อย หนองหานหลวง และภูวานแก้ววานปาว กับเมืองซ้าย”⁴

พระเจ้าฟ้ารุ่งม สามารถรวบรวม หัวเมืองที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขง เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักร โดยปรากฏว่ามีเมืองน้อยใหญ่ขึ้นต่อพระองค์ หลายหัวเมือง ในบรรดาเมืองเหล่านั้น ปรากฏ ชื่อเมืองที่อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้แก่ เมืองไผ่หนาม(ต่อมาเปลี่ยนเป็นเมืองเวียงคำ) เมืองปากห้วยหลวง (โพนพิสัย) เมืองศรีโคตรบอง⁵ (บริเวณท่าแขก)

นอกจากนี้พระเจ้าฟ้ารุ่งม ยังได้สร้างความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ด้วยการได้นางแก้ว กัญญา ธิดากษัตริย์ขอมมาเป็นชายา นับเป็นการเพิ่มบารมีในการแผ่พระราชอำนาจ และตั้งบ้าน แปรเมืองในดินแดนทั้งลาวล้านช้าง

สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งมนี้กล่าวได้ว่าเป็นยุคเริ่มแรกของการรับเอาพุทธศาสนาลังกาวงศ์ มา จากดินแดนขอม แม้ว่าก่อนหน้านี้อีกมีการนับถือพระพุทธศาสนาในลาวอยู่แล้วบ้าง แต่เป็นแบบ มหายาน โดยการรับเข้ามาจากจีน หากไม่เข้มขันเท่าใดนัก

ในอาณาจักรล้านช้างสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้น พระมหากษัตริย์ได้ใช้กุศโลบายในการปก ครองประชาชน หรือไพร่บ้านไทยเมืองโดยใช้สถาบันศาสนาเป็นแกนนำในการควบคุมความ ประพฤติของประชาชน นั่นคือพระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงพระศาสนา ให้พระเถระ พระภิกษุ

³ กรมศิลปากร, (2512), **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 ภาคที่ 69-70 เรื่องขุนบรมราชา** (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา), หน้า 125.

⁴ สีลา วีระวงส์, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (2540), **ประวัติศาสตร์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 3** (กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า 50.

⁵ ทองสีบ ศุภะมาร์ค, (2527), **พงศาวดารลาว** (กรุงเทพฯ : คุรุสภา), หน้า 37.

สามเนตรได้ปฏิบัติธรรมโดยสะดวกตามฐานานุกรม ซึ่งพระเถระเหล่านั้นเป็นที่เคารพบูชาของประชาคม ก็ได้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนพระธรรมตามหลักปรัชญาของพระพุทธศาสนา หลักธรรมเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ตามสัญญาประชาคม ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านโดยปริยาย และหลักธรรมเหล่านี้มีคุณค่าต่อความเชื่อของชาวพุทธ

จากการศึกษากฎหมายในอาณาจักรล้านช้าง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 พบว่ากฎหมายนั้นยังเป็นแนวหลักธรรมวินัยของศาสนาพุทธอยู่มาก อาณาจักรอยุธยาในยุคเดียวกัน ซึ่งจะดูรายละเอียดได้ในกฎหมาย “โคสธาราช” หรือ “กฎหมายโคสธาราชฎี” และ “พระธรรมศาสตร์ว่าด้วยลักษณะพิจารณาความเทียบพุทธจักร-อาณาจักร”⁶ กฎหมายดังกล่าวเชื่อว่า ได้ตรงขึ้นไปในอาณาจักรล้านช้าง ก่อนที่จะนำไปใช้ในล้านนาเชียงใหม่สมัยพระไชยเชษฐาธิราช (โอรสสาลราชแห่งล้านช้าง) ไปปกครองเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2091 การตรากฎหมายโคสธาราชนั้นยึดแนวหลักธรรมวินัยของภิกษุสงฆ์ นั่นคือปรับเอาศีล (คือข้อห้ามประพฤติ) ของภิกษุมาใช้ควบคุมสังคม เช่น แบ่งเป็น “ห้องปาณาติบาต” (คือการฆ่า ทำร้ายร่างกาย) “ห้องมิจฉาจาร” (คือการกระทำผิดต่อทรัพย์สินผู้อื่น ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น) เป็นต้น และการลงโทษก็ใช้เช่นเดียวกับวินัยพระภิกษุ เช่น ปาราชิก (ประหารชีวิต) สังฆาทิเสส ปาจิตติ (ปรับไหม) ทุกกฎ ฯลฯ เป็นต้น แสดงให้เห็นชัดว่าสถาบันศาสนามีส่วนช่วยในการควบคุมสังคม และพระเถระได้มีส่วนช่วยเหลือปราบทัญญูติอันเป็นสัญญาประชาคม ให้สถาบันกษัตริย์ประกาศใช้ทั่วพระราชอาณาจักรอีกด้วย

การรับเอาพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาในอาณาจักรครั้งนี้ มีปรากฏความตามพงศาวดารลาว ฉบับต่างๆ ว่า ได้มีการอัญเชิญเอาพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ขึ้นมาจากกรุงอินทรีบุรี พระนางแก้วเกงยา ธิดาพระเจ้ากรุงอินทรีบุรี อัครมเหสี เห็นไพร่ฟ้าต่างๆ พากันนับถือผี มีการฆ่าช้างฆ่าควาย บูชาผี ก็ทรงสลดพระทัย เมื่อเห็นชนลาวทำเช่นนี้ จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าฟ้ารุ่งเพื่อให้อัญเชิญพระพุทธศาสนามายังลาว ดังนั้นพระเจ้าฟ้ารุ่งจึงส่งข้าราชการไปทูลขอต่อพระเจ้ากรุงอินทรีบุรีให้นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามา เมื่อได้รับพระราชสาสน์นั้นแล้วจึงนิมนต์ พระมหาปาสะมันตรเถระเจ้า และ พระมหาเทพลังกา พร้อมด้วยสงฆ์ 20 รูป ปราชญ์ ผู้เจนจบไตรปิฎกอีก 3 คน ให้นำเอาพุทธศาสนาขึ้นมาประดิษฐานในประเทศลาว พร้อมกับพระพุทธรูปพระบาง หน่อพระศรีมหาโพธิ์ และไตรปิฎก พร้อมทั้งพระราชทานช่างต่างๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เช่น ช่างหล่อ ในปี พ.ศ. 1902

⁶ อรรถ นันทจักร, (2520), “ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน” (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร), หน้า 84.

นอกจากจะเป็นครั้งแรกที่มีการรับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาใช้ในบริเวณล้านช้าง แล้ว น่าจะมีการส่งผ่านคติความเชื่อทางพุทธศาสนาลังกาวงศ์นี้ ไปยังเมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างด้วย

นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มมีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง และปกครองเมืองหลวงพระบาง (หรือเมืองเชียงคอง เชียงทอง หรือเมืองขวา) ก็แผ่อำนาจปกครองหัวเมืองต่างๆ ตามลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงเมืองโคตรบอง หรือโคตรบูรณ (คือบริเวณจังหวัดนครพนมปัจจุบัน) ในสมัยหลัง ต่อมาอำนาจอาณาจักรล้านช้างก็ยังคงครอบครองดินแดนภาคอีสาน โดยเฉพาะบริเวณแอ่งสกลนครนั้น กษัตริย์ล้านช้างได้สร้างศิลาจารึกจำนวนหนึ่ง ที่กล่าวถึงการทำนุบำรุงพุทธศาสนาในภาคอีสาน

จากการศึกษาเนื้อหาของศิลาจารึกอีสานสมัย ไทย-ลาว โดยเฉพาะในช่วงอิทธิพลอาณาจักรล้านช้างนั้นพบว่าพระพุทธศาสนาในภาคอีสานบริเวณแอ่งสกลนครนั้นเจริญรุ่งเรืองมาก พระมหากษัตริย์ทรงใส่ใจทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง นั่นคือการอุทิศที่ดินสร้างวัด อุทิศนาจังหัน และผู้คนในเขตนาจังหัน ให้เสียส่วยอากรบำรุงวัดแทนเสียส่วยอากรต่อรัฐ รวมทั้งอุทิศคนจำนวนมากเป็นข้าพระโยมสงฆ์ (ข้าโอกาส)

สมัยต่อมารัชสมัยของพระยาสามแสนไทยภูวนาท (พ.ศ. 1916-1959) พระองค์ทรงสร้างวัดโพธิ์พุทธศาสนาขึ้น เช่นวัดมโนรม พระธาตุภูโต เป็นต้น ในสมัยนี้เข้าใจว่ามีคนลาวจากอีกฟากฝั่งโขงของอีสานได้กระจายตัวเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในอีสานเป็นจำนวนมากขึ้น ดังมีจารึกกล่าวถึง "พญา "และ " แสน " อุทิศที่ดินให้กับวัด (บริเวณตำบลบ้านแร่ อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร)⁷

การอุทิศนาจังหันที่พบในศิลาจารึกอีสานสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้นพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้อุทิศเกือบทั้งสิ้น มีบางส่วนที่เจ้าเมืองเป็นผู้อุทิศเฉพาะที่ดินไม่ได้หมายถึงนาจังหัน แต่ก็กล่าวอ้างว่าเป็นที่ดินที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เป็นกรรมสิทธิ์แล้วเช่น ในศิลาจารึกวัดแดนเมือง 1 พระยาปากเจ้า (เจ้าเมืองปากห้วยหลวง) ได้อุทิศที่ดินสำหรับสร้างวัดแดนเมือง ถ้าเราพิจารณาแยกกันว่าส่วนที่เป็นบริเวณวัดส่วนหนึ่ง (คือคามเขตและพุทธเขต) และส่วนที่เป็นนาจังหันอีกส่วนหนึ่ง จะพบว่าที่ดินที่เป็นนาจังหัน พระมหากษัตริย์หรือพระญาติวงศ์ผู้ใหญ่เท่านั้นที่จะมีอำนาสิทธิในการอุทิศ เพราะนั่นหมายถึง การกำหนดให้ประชาชนที่ทำกินในพื้นที่ดังกล่าวนั้นหลุดพ้นจากพันธะของฝ่ายอาณาจักรด้วย (ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ไม่ต้องเข้าเวรรับใช้ เจ้าสังกัด มูลนาย ไม่ต้องเสียภาษีอากรให้แก่รัฐ) ฉะนั้นจึงไม่พบว่าท้าวเพี้ยหรือเจ้าเมืองมีอำนาจพอที่จะอุทิศที่นาจังหันให้แก่วัดได้

⁷ ธิดา สาระยา, (2538), **เมืองประวัติศาสตร์ : เมืองพิมาย เขาพระวิหาร เมืองอุบล เมืองศรีสะเกษ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ), หน้า 191.

เมื่อถึงสมัยของพระเจ้าวิฑูลราช หรือ ท้าวพูไฟ (พ.ศ. 2044 - 2063) เป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศาสนาเป็นอย่างมากอีกช่วงหนึ่ง พระองค์ได้ทรงอาราธนาพระบางขึ้นมาจาก เชียงทองโดยทางบก โปรดให้สร้างวัดวิฑูลราชขึ้น เพื่อนำเอาพระบางเจ้ามาประดิษฐาน ณ พระอารามหลวงของวัดนี้ และได้สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ สูง 23 วา อาราธนาแก่พระบางเจ้าด้วย

นอกจากทรงสร้างวัดวิฑูลราชแล้ว พระองค์ได้ทรงจัดสร้างวัดบุบผาราม และเลื่อนสมณศักดิ์พระสุเมธาจารย์ขึ้นเป็นพระสงฆ์เสนา อาราธนาให้มาอยู่วัดบุบผาราม และได้แต่งตั้งอาจารย์ธรรมจุลลาให้เป็นครูสอนหนังสือแก่พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านการศึกษา รวมทั้งยังทรงพระราชทานเงินเดือนให้ เดือนละ 6 ร้อย (60 กีบ) กับข้าวเปลือกปีละ 6 แส่น ทั้งเครื่องอยู่กินด้วย

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านการศึกษาทำให้มีนักปราชญ์ ผู้มีความรู้แตกฉานชำนาญในพระไตรปิฎกเกิดขึ้นหลายคน ดังเช่น สมเด็จพระสังฆราชวิฑูลมหาราชาธิบดีศรีสัตนาคนหุต ได้แปลพระไตรปิฎก ออกเป็นภาษาลาว และมีการสร้างแบบแผนทางกวี ที่เรียกว่า กาพย์ วิชชุมาลี หรือโคลงสี่สุภาพขึ้น

จากการที่มีนักปราชญ์ผู้มีความรู้เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมมากขึ้น หนังสือขุนบรมก็มีการแต่งขึ้นครั้งแรก* ในรัชสมัยนี้ด้วย ดังปรากฏความใน ตำนานขุนบรมว่า

“ตำนานขุนบรมอันนี้ พระมหาเทพหลวงเจ้าผู้เป็นธรรมเสนา
ผู้พำนักอยู่วัดวิฑูลทั้งมหามงคลสิทธิ์ เจ้าสังฆราชาเสนาผู้น้อง
ทั้งเจ้าแผ่นดินและเจ้าเสนาทั้งหลายพร้อมกันสร้างไว้”^๘

รวมทั้งเรื่องท้าวฮุ่งขุนเจืองก็มีการแต่งขึ้นในสมัยนี้ด้วย แต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง^๙

* นิทานขุนบรมราชานั้น ปรากฏถึงการแต่งสืบกันมา เป็นจำนวน 5 ครั้ง

ครั้งแรกนั้น แต่งในสมัยพระเจ้า วิฑูลราช โดยพระมหาเทพหลวง และพระมหามงคลสิทธิ์ พร้อมด้วย สมเด็จพระวิฑูลราช

ครั้งที่ สอง แต่งในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และสมัยพระยาแสนสุนทร แต่ในนิทานขุนบรมราชชาฉบับนี้ มิได้ปรากฏนามผู้แต่งไว้

ครั้งที่ สาม แต่งใน สมัยพระหม่อมแก้ว แต่งราวปี จุลศักราช 989 โดยเป็นการแต่งต่อจากฉบับที่สอง เพราะเรื่องนี้ ความสิ้นสุดในสมัยพระหม่อมแก้ว

ครั้งที่ สี่ แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 (พระเจ้าไชยองค์เว้) ประมาณพ.ศ. 2251

ครั้งที่ ห้า แต่งขึ้นเมื่อลาวตกอยู่ใต้อาณัติของไทย โดยผู้แต่งเอานิทานขุนบรม มารวบรวมไว้ใน พงศาวดาร

^๘ ทองสีบ ศุภมาร์ค, (2528), พงศาวดารลาว (กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา), หน้า 2-3.

^๙ สงวน รอดบุญ, (2526), พุทธศิลป์ลาว (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา), หน้า 76.

ต่อมาในรัชสมัยของพระยาโพธิสาร (พ.ศ. 2063-2090) พระพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นอย่างต่อเนื่องจากสมัยก่อนหน้า¹⁰ มีการนำเอาพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาয়ลังล้านช้างอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการอัญเชิญเอาพระไตรปิฎกมาจากทางล้านนา เนื่องจากในยุคนั้นเมืองเชียงใหม่ อันเป็นศูนย์กลางของล้านนา นับได้ว่าเป็นเมืองหนึ่งที่มีความเจริญก้าวหน้าทางพุทธศาสนาเป็นอันมาก ตั้งแต่มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกมหาราช ดังนั้นพระยาโพธิสารจึงแต่งคณะทูตเดินทางไปยังเมืองเชียงใหม่ เพื่อขอคัมภีร์พระไตรปิฎกและนักปราชญ์ราชบัณฑิต จากทางราชสำนักเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2066 ซึ่งกษัตริย์ผู้ครองล้านนาในช่วงนั้น คือพระเมืองแก้ว พระองค์ทรงได้ พระราชปรารภให้พระเทพมงคลเถระนำเอาพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ มาয়ลังล้านช้างตามคำขอของพระยาโพธิสาร เมื่อ พ.ศ. 2067¹⁰ เหตุการณ์ในช่วงนี้สอดคล้องกับที่ปรากฏในเอกสารตำนานของล้านนา ในชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงนี้ว่า "ในวันเพ็ญเดือนยี่ ทรงบริจาต มหาทานถวายสมณะบริวาร ประกอบด้วย ผ้าเนื้อดีคู่หนึ่ง แก่ พระเทพมงคลเถระ พร้อมทั้งภิกษุบริวาร แล้วส่งพระเทพมงคลเถระ พร้อมด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ ไปให้แก่พระเจ้าล้านช้าง เพื่อให้เกิดศรัทธาปสาทะ "

จากความเลื่อมใสพระพุทธศาสนาของพระยาโพธิสาร ทำให้พระองค์ทรงออกผนวช เป็นเวลาหนึ่งพรรษา เมื่อปี พ.ศ. 2068 ณ วัดวิชุลมหาวิหาร และเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไปแทนความเชื่อผีฟ้า ผีแถน พระองค์ได้ทรงออกประกาศให้พลเมือง เลิกนับถือผีสง่าง โปรดให้หรือศาลหลวง ศาลเจ้าผีเสื้อเมือง ทรงเมือง แล้วโปรดให้มีการสร้างวัดขึ้นแทน ชื่อวัดสุวรรณเทวโลก และให้ประชาชนเข้ามานับถือพุทธศาสนา¹¹

ในปี พ.ศ. 2082 พระยาโพธิสารได้เสด็จมานมัสการองค์พระธาตุพนม ทรงให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุขึ้น พร้อมทั้งมีการกัลปนาผู้คนเป็นข้าวัดอีกเป็นจำนวน 500 คน

ความคิดเรื่องการกัลปนานี้ ถือได้ว่าเป็นความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขง ดังจะเห็นได้จากการพบจารึกที่อธิบายถึงการกัลปนาผู้คนให้กับวัดทางพุทธศาสนาในบริเวณอื่นๆ แถบลุ่มน้ำโขงนี้¹²

สถาบันพุทธศาสนามั่นคง และมีสถานภาพไม่ด้อยไปกว่าสถาบันกษัตริย์ ซึ่งได้รับอภิสิทธิ์อย่างมากเมื่อเทียบกับสถาบันพุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยาสมัยเดียวกัน โดยเฉพาะมีข้าโอกาส

¹⁰ มหาสิลา วีระวงส์ (เรียบเรียง), แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (2540), ประวัติศาสตร์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า77-78.

¹¹ เต็ม วิภาคย์พจนกิจ., (2530), ประวัติศาสตร์ลาว (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์), หน้า36.

¹² ดู ธวัช ปุณโณทก., (2532), ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว ศึกษาทางด้านอักษรวิทยาและประวัติศาสตร์อีสาน (กรุงเทพฯ : คุณพิมพ์อักษรกิจ).

(ข้าพระพุทธเจ้า) มารับใช้ปรณนิบัติในการบำเพ็ญศิวภาวนาของพระสงฆ์ มีที่ดินที่เก็บเกี่ยวผล
ประโยชน์บำรุงพระศาสนา และมีนาจ้งหันที่เก็บภาษีอากรถวายแก่วัด

พระอารามที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างปฏิสังขรณ์ หรือได้ประกาศกัลปนาโดย
สร้างศิลาจารึกไว้ นั่นจะเป็นอารามที่มีอำนาจ หรือมีอภิสิทธิ์ และมักจะพบว่า มีพระเถระผู้ใหญ่สถิต
อยู่ในอารามเหล่านั้น (ปรากฏนามอยู่ในศิลาจารึกนั้นๆ ด้วย)

นอกจากนี้ยังพบว่าพืชผลอันเกิดอยู่ในพื้นที่ดินที่อุทิศให้แก่วัด จะเป็นเขตนาจ้งหัน* กิติ
หรือคามเขตกิติ ย่อมเป็นทรัพย์สินส่วนหนึ่งของวัด ในการเก็บผลนั้นต้องมีคนสังฆการีร่วมด้วย

ฉะนั้นการที่พระมหากษัตริย์ได้อุทิศที่ดิน นาจ้งหันและผู้คนแก่พระอารามนั้น ก็เป็นผลดีที่
สถาบันวัดสามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยพระมหากษัตริย์ไม่ต้องดูแลเรื่องอัฐบริวารและจตุปัจจัยรวม
ทั้งภัตตาหารกับอารามที่อยู่ห่างไกล แม้ว่าในบางรัชสมัยจะมีปัญหาเรื่องการเกณฑ์ไพร่พลในกอง
ทัพอยู่บ้าง สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชก็ได้ทรงแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว โดยยอมให้เกณฑ์ไพร่พล
เข้ากองทัพอจากเลกวัด (ข้าโอกาส) และไพร่พลที่อยู่ในเขตนาจ้งหันได้ โดยอ้างว่าข้าศึกนั้นมา
ทำลายล้างพระศาสนาด้วย เช่น "(ห้ามเจ้า)บ้านเจ้าเมืองเอา อันหนึ่ง...มาใส่เวียงแก่ข้าฝูงนี้ แต่
ควรในเมื่อข้าศึกมาราวีบ้านเมืองสิ่งเดียว เหตุจักสืบ (พระ) ศาสนา..." หรือ "...เจ้าบ้านเจ้าเมืองผู้
ใดกิติ อย่าให้บอกเวียงบ้านเวียงเมืองแก่เขานี้ เดิมมันมายึดเอาหากจักบอกผู้ใดมางพระราช
อาญาเสียให้มันตมหาอเวจ็อย่ารู้ออก..."¹³

ในการสร้างศิลาจารึกประกาศพระบรมราชโองการนี้ตอนท้ายข้อความมักมีคำสาปแช่ง ไม่
ให้กษัตริย์องค์ใหม่มาเพิกถอนสิทธิในเขตดิน หรือผู้คนที่อุทิศถวายไว้เพื่ออุปถัมภ์พระศาสนา

พระมหากษัตริย์รัชกาลที่สืบต่อมาไม่มีสิทธิ์เพิกถอนกรรมสิทธิ์หากเพิกถอนก็ต้องคำ
สาปแช่งตามที่พระมหากษัตริย์องค์ที่อุทิศประกาศไว้ในศิลาจารึก

ธรรมเนียมการอุทิศที่ดินให้เป็นนาจ้งหันในอาณาจักรล้านช้างนั้น ยังไม่พบหลักฐานว่าเริ่ม
ต้นในสมัยใด แต่จากหลักฐานในศิลาจารึกวัดแดนเมือง 2 นั้น พอจะอนุมานได้ว่า ได้เริ่มต้นนิยม
กันก่อนสมัย พ.ศ. 1999-2021 แล้ว มีข้อความกล่าวว่า

“ไร่ นา บ้านเมือง หมายถึง พรวัวตาล

ช้อยกับวัดกับพระ แต่ชายมุ่ยและลุงพระยา

จันทร์ ได้หยาดน้ำไว้ ว่าไผ่ยังถอนออกไปหา

* นาจ้งหัน คือ ที่ดินสำหรับทำไร่นาที่พระมหากษัตริย์ได้อุทิศถวายไว้เป็นศาสนสมบัติ เพื่อเก็บผล
ประโยชน์บำรุงวัดและจ้งหันพระภิกษุในวัด ธรรมเนียมการอุทิศยาจ้งหันถวายวัดนี้ มีความหมายมากกว่าการ
อุทิศที่ดินถวายวัดในปัจจุบันมาก นั่นคือทั้งที่ดิน ปลูกประชาชน ที่อาศัยอยู่ในที่ดินเหล่านั้น จะเป็นสมบัติของวัด
ด้วย ขาดจากกรรมสิทธิ์ของฝ่ายอาณาจักรดังกล่าวแล้ว

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

เจ้าขุนให้เอาคินดั่งเก่าเรียกบ้านเวียงเมือง
อย่าให้เฮด (ทำ)"¹⁴

แสดงให้เห็นว่าบริเวณเมืองปากห้วยหลวง (อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย) ได้มีการ
อุทิศที่นาจันทันไว้ก่อนหน้ารัชสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช (พ.ศ.2063-2093) และในรัชสมัยต่อมา
กษัตริย์แห่งล้านช้างก็ได้ยึดธรรมเนียมการอุทิศที่นาจันทัน (รวมทั้งประชาชนในเขตนาจันทันด้วย)
ให้แก่วัดสืบต่อกันมา จนถึงรัชสมัยพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ (พระสุริยวงศา) พ.ศ.2196-2233
หลังจากนั้นเราก็ไม่พบศิลาจารึกอุทิศที่นาจันทันให้แก่วัดอีก น่าจะมีสาเหตุจากกรณีความไม่สงบ
เรียบร้อยในการสืบราชสมบัติของอาณาจักรล้านช้างในช่วง พ.ศ.2233-2322 ครั้นถึงสมัยอิทธิพล
ราชธานีไทย พบเพียงแห่งเดียวที่มีการอุทิศที่ดินเป็นนาจันทัน คือ ศิลาจารึกวัดใหญ่ (วัดมหานา
ราม) อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ.2350 (ตรงกับรัชกาลที่ 1)

การที่พบว่าพระมหากษัตริย์ได้ประกาศเขตวัด (บางวัด) ให้เป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดิน
นั้น แสดงให้เห็นว่าทรงยกย่องสถาบันพุทธศาสนาสูงมาก และประกาศให้อาญาสิทธิ์แก่วัด นั่นคือ
ผู้ที่กระทำความผิดพระราชอาญา ผิดกฎหมาย ครั้นเมื่อหนีเข้าไปในเขตวัดที่พระมหากษัตริย์ทรง
ประกาศให้เป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดิน จะได้รับอภัยโทษทันที ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกวัดมจุ
ลินทอาราม 1 (ขก.8) ตอนหนึ่งว่า

“มาตราหนึ่ง บพิตรเจ้าตนเป็นภูมิบาล

ปลงประสิทธิ์อาญาไว้ฉบับนี้ บุคคลผู้ใดพิบัติ
ในเขตพระราชอาญา แลผิดขุนผิดนายตัวแล่น
เข้ามาในเขตมจุลินทอารามที่นี่ แม่นว่าปาทะ
หนึ่งเข้าปาทะอยู่นอกก็ดี ให้อภัยชีวิตแก่
บุคคลผู้นั้น ผิดควรฆ่าควรผูกควรตี อย่าผูก
อย่าตีอย่าฆ่า เท่าให้มีช้างตอกดอกไม้ ผึ่ง
(ผึ่ง) เทียน คารวะแก่แก้วทั้ง 3 แล้วให้เอา
ออกมาพิจารณาตอมครองเมือง ครั้นใส่สินไหม
แล้ว ช้อยให้หาเวียงช้อย ไพรให้หาเวียง
ไพร่ คนผู้ใดให้หาเวียงผู้นั้น พระราชอาญา
ประสิทธิ์ดั่งว่า เพื่อให้เป็นนรहितถาวรกับ
พระศาสนา...”¹⁵

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

ศิลาจารึกบ้านริมท่าทราย ตำบลลงชน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สร้างเมื่อ พ.ศ.2179 โดยพระบรมราชโองการสมเด็จพระมหาพรหมเทโวโพธิสัตว์ (พระสุริยวงศ์ธิราช) มีเนื้อความในทำนองเดียวกันกับการประกาศเขตปลอดอาญาแผ่นดินเช่นกัน แต่เนื้อความบางตอนได้ขาดหายไป เพราะแผ่นศิลาจารึกชำรุด คงเหลือแต่ความว่า

“(ชำรุด) ให้อภัยชีวิตแก่สรรพสัตว์
อันมีในน้ำใน (ดิน)...(ชำรุด)...เขตแดนไร่นา
ย่านน้ำวังผาทั้งป่าอาราริกทั้งปวงผู้นี้...(ชำรุด)
...แต่สมเด็จพระโทะสาลราชเจ้าเป็นค้ำสืบ
ต่อมาเท่าสมเด็จพระธรรมิกราชา วรวงศา
ธิราชเจ้า...”¹⁶

นอกจากนี้พระเทพรัตนโมลี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมและเจ้าคณะจังหวัดนครพนม ท่านยังยืนยันว่าในสมัยอดีตนั้นในบริเวณวัดพระธาตุพนม น่าจะมีการประกาศเป็นเขตปลอดอาญาแผ่นดินเช่นกัน แต่ศิลาจารึกคงจะชำรุดเสียหายไป เพราะเหตุว่าในการปฏิบัติก็ยังถือกันว่าในบริเวณวัดนี้ไม่มีใครเป็นกรรมสิทธิ์ สิ่งของ ทรัพย์สินสมบัติ เพราะถือว่าเป็นศาสนสมบัติทั้งสิ้น “แม้แต่วัวลากหวาย ความลากเชือก” เข้ามาในวัด ชาวบ้านก็ไม่กล้านำกลับไปเป็นกรรมสิทธิ์ของตน มักจะกลายเป็นสมบัติขององค์พระธาตุพนมทั้งสิ้น *

รัชสมัยพระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ.2091-2114) นับได้ว่าเป็นอีกยุคที่ล้านช้างมีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุว่ามีการสร้างพระธาตุ และการสร้างวัดปรากฏอยู่ทั่วไปในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เช่น การสร้างพระธาตุบังพวน ใกล้เมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคายในปัจจุบัน รวมทั้งการบูรณะพระธาตุพนมด้วย

ในสมัยพระไชยเชษฐาธิราชนี้ ได้มีการย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางลงมาตั้งเมืองหลวงใหม่ที่เวียงจันทน์ หลังจากนั้นสภาพบ้านเมืองของล้านช้างค่อนข้างสงบสุขจนกว่าจะเริ่มมีความสงบอีกครั้งเมื่อเข้ารัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศา ซึ่งในยุคนี้พระองค์ได้ทรงสนับสนุนให้มีการสร้างวรรณกรรมต่างๆ ออกมาหลายเรื่อง และบางเรื่องยังคงมีการรับรู้กันในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขงสืบมาจนทุกวันนี้ เช่น สังข์ศิลป์ชัย ท้าวกำกาดำ โคลง ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่ และอุรังคธาตุ

หลังจากสิ้นสุดรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ.2238) แล้วในแผ่นดินเวียงจันทน์ก็เกิดความวุ่นวายขึ้นอีกครั้ง เนื่องจากพระยาเมืองจัน ซึ่งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ได้แย่งชิงราชสมบัติขึ้นเป็นกษัตริย์ ในพงศาวดารจำปาศักดิ์กล่าวว่า เมื่อพระยาเมืองแสนได้ครองเวียงจันทน์

* หลักฐานเหล่านี้ ส่วนหนึ่งค้นพบเมื่อตอน มีการบูรณะองค์พระธาตุพนม

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

แล้ว จะเอามเหสีของพระเจ้าสุริยวงศาเป็นมเหสีด้วย แต่พระนางไม่ยอม พระนางจึงได้พาพระราชโอรสหลบหนีออกมาแล้วไปพึ่งพาเจ้าราชครูหลวงโพนเสม็ก พระครูจึงได้พาผู้คนอพยพลงมาตามลำน้ำโขงมุ่งสู่บริเวณตอนใต้ โดยการอพยพครั้งนี้ ได้นำผู้คนจำนวน 3000 คนออกจากแขวงเวียงจันทน์ เมื่อพ.ศ. 2232 ล่องเรือไปตามลำน้ำโขง เจ้าราชครูหลวงโพนเสม็กได้อพยพผ่านพระธาตุพนม และได้ทำการบูรณะองค์พระธาตุพนม เมื่อปี พ.ศ. 2233 ในการบูรณะพระธาตุพนมคราวนั้น ท่านได้หล่อพระพุทธรูปใหญ่ปางมารวิชัยเป็นพระประธานอยู่วิหารหอแก้วในปัจจุบัน

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2236 หลังจากที่ได้มีการบูรณะพระธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านได้แบ่งคนเป็นอุปปฏิรูปพระธาตุแล้ว ได้มีการอพยพผู้คนลงไปทางตอนใต้ของแม่น้ำโขงไปยังเมืองจำปาศักดิ์บุรี หรือเมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งที่เมืองนี้ปรากฏชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ก่อนคือพวกข่า เมื่อเจ้าราชครูหลวงโพนเสม็กลงมาถึงบริเวณนี้ได้มีการขยายของพุทธศาสนา พร้อมทั้งทำการราชาภิเษกเจ้าหน่อกษัตริย์ ขึ้นปกครองจำปาศักดิ์ ในปีพ.ศ. 2257¹⁷ ซึ่งหลังจากนั้นลาวได้แบ่งออกเป็นสามอาณาจักร ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ ถือได้ว่าสิ้นสุดอาณาจักรล้านช้าง

3.1.3 ลักษณะทางสังคม การเมืองของอาณาจักรล้านช้างในยุคอุรังคธาตุ

สังคมของผู้คนแถบลุ่มน้ำโขง มีการตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากินที่สัมพันธ์กับบริเวณที่ราบลุ่ม ทั้งที่ราบบริเวณริมแม่น้ำสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง รวมทั้งที่ราบตามแอ่งต่างๆ เป็นสังคมเกษตรกรรมมีการทำนาในขณะที่ พื้นที่ราบที่เหมาะสมกับการทำนามีน้อย พื้นที่ทำนาส่วนใหญ่เป็นที่ราบบริเวณริมแม่น้ำ ได้แก่ ที่ราบเวียงจันทน์ ที่ราบสะหวันเขต เมืองหลวงพระบาง และเมืองใหญ่ๆ อื่นๆ อย่างเช่น เมืองจำปาศักดิ์¹⁸

นอกจากรอบๆ เมืองจะปลูกข้าวแล้ว หมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำโขงก็ทำนาเป็นอาชีพหลักเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเหนียวตั้งแต่หมู่บ้านดอนคอนตรงน้ำตกคอนพะเพ็งขึ้นมา 2 ฟากแม่น้ำโขงจนถึงเมืองเชียงคาน ตามที่ เอเจียน แอมอนิเยได้มาสำรวจเมื่อประมาณ 116 ปีก่อน¹⁹ ข้อมูลสถิติในการปลูกข้าวไว้ในช่วง ค.ศ.1779-1893 ซึ่งช่วงที่ไทยปกครองลาวอยู่นั้น พื้นที่ปลูกข้าวทั้งประเทศน่าจะมากกว่าพื้นที่ทำนาทั้งประเทศ เพราะพื้นที่ปลูกข้าวหลักของชนเผ่าที่กระจาย

¹⁷ สีลา วีระวงส์, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (2540), ประวัติศาสตร์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า 163.

¹⁸ สุวิทย์ วีระศาสตร์, (2541), ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 135.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

อยู่ทั่วประเทศส่วนมากเป็นที่ภูเขา ซึ่งไม่เหมาะสำหรับการทำนา คนเหล่านี้จะปลูกข้าวไร่สืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มคนลาวที่อยู่บนพื้นที่ราบหมู่บ้านที่มีที่น้าน้อยก็ปลูกข้าวไร่เป็นส่วนใหญ่ เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีการพืชผักสวนครัวและพืชไร่ ชาวลาวปลูกพืชผักสวนครัวปนไป กับข้าวไร่ก็มี และปลูกตรมโพนหรือตามริมตลิ่ง หรือรอบๆ พื้นที่ซึ่งปลูกข้าวไร่ก็มี ไม้ผลที่ปลูกกัน มากคือ หมาก และมะพร้าว โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำโขง นอกจากนี้ยังมีต้นขนุน ส้ม ส้มโอ มะม่วง กัลย ไม้ผลเหล่านี้คงจะปลูกเพื่อบริโภคในครอบครัวและชุมชน มิได้ปลูกไว้ขาย

การจับปลาและการล่าสัตว์ แอมอนิเยมาสำรวจลาวในปี ค.ศ.1882-1883 ได้กล่าวถึง แหล่งปลาน้ำจืดซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของหนองคายขึ้นไปตามแม่น้ำโขงบริเวณบ้านทาง ชาวบ้านเรียก ไซตหินปลาน้ำจืดทรงนี้เป็น "วัง" ปลาน้ำจืด เป็นแหล่งจับปลาน้ำจืดที่สำคัญในแม่น้ำโขง พระวิภาค ภูวดลได้บันทึกเรื่องการจับปลาน้ำจืดและปลาเริ่มไว้ว่า "เดือนมิถุนายนเป็นเดือนที่ชาวประมงหลวง พระบางทำงานหนัก เรือแทบทุกลำออกจับปลา และแต่ละลำต้องเอาปลาใหญ่มาด้วย ปลาใหญ่ที่ ต้องการมากคือ ปลาน้ำจืด และปลาเริ่ม ปลาที่จับได้เฉพาะเดือนมิถุนายน-สิงหาคมเท่านั้น เพราะมัน ขึ้นมาว่ายทวนน้ำ

นอกเหนือจากการเพาะปลูก การเกษตรกรรมแล้ว บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ในยุคสมัยแห่ง อาณาจักรล้านช้างได้เชื่อว่าเป็น ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีของป่าต่างๆ ชนิด เป็นแหล่งสินค้าของป่าที่สำคัญในตลาดการค้าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งตลาดการค้าชายแดนเปลี่ยนภายใน พ่อค้าในลาวยุคหนึ่งนอกจากคนลาวทั้งฝั่งซ้ายฝั่งขวาแม่น้ำโขง และการค้ากับตลาดภายนอก สินค้า ลาวในสมัยนั้นเป็นดินแดนที่มีป่าอุดมสมบูรณ์มาก จึงเป็นแหล่งผลิตสินค้าของป่าซึ่งเกิดขึ้น ตามธรรมชาติมากมาย

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

หลวงพระบางมีพื้นที่สำคัญๆ บางอย่าง เช่น โลหะมีค่า สัตว์ป่า พืชที่มีกลิ่นหอม เป็นต้น เป็นไปได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของผลิตผลเหล่านี้เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งซึ่งทำให้หลวงพระบางมีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจมากกว่ากลุ่มชนเผ่าแห่งอื่นๆ ในภูมิภาคใกล้เคียง

ลักษณะพิเศษทางภูมิศาสตร์ของหลวงพระบางก็คือ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงโดยมีแม่น้ำสาขา ไหลมาบรรจบ ทำให้สะดวกแก่การคมนาคมขนส่งในภูมิศาสตร์ ข้อจำกัดในการขนส่ง เพราะกลุ่ม เกาะแก่งซึ่งกระจัดกระจาย เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือ เขตตั้งแต่บ้านหวนทราบ (แขวงบ่อแก้ว) จนถึงทางใต้ของหลวงพระบาง เขตตั้งแต่ตะวันตกของเวียงจันทน์จนถึงทางใต้ของสุวรรณเขต เขต ทดลองแขวงจำปาศักดิ์มุ่งสู่น้ำตกตาดคอนพะเพ็ง (ชายแดนกัมพูชา) มาจนถึงปัจจุบันนี้ แม่น้ำ โขงจึงมีประโยชน์ในการเชื่อมโยงระหว่างสองฝั่งในแต่ละเขตเดินเรือ ที่มากกว่าในการขนส่งระยะ ยาว

ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ภาพประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้างเพิ่มความแจ่มแจ้งและความละเอียดมากยิ่งขึ้น เนื่องจากว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ภายในซึ่งเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นเพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยดังกล่าวเป็นต้นมา การใช้อักษรแพร่หลายในชนชั้นผู้ปกครองและคณะสงฆ์ ทำให้เริ่มเอาเรื่องบอกเล่าและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน กลางพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา อุตสาหกรรมและการสินค้าลวามากยิ่งขึ้นทุกขณะ แต่ระบบการเมืองของอาณาจักรล้านช้าง อาจจะทำงานยังไม่ดีพอที่จะตอบสนองความต้องการสินค้าของรัฐเมืองท่าทางใต้เหล่านี้ได้ เครือข่ายทางเศรษฐกิจของอาณาจักรดังกล่าวโดยมีหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางนั้น ยังคงอยู่ในขอบเขตคับแคบ ปริมาณสินค้าซึ่งจากท้องถิ่นไหลเข้ามาสู่หลวงพระบางนั้นจึงมีจำกัดทำให้อาณาจักรล้านช้างขยายอิทธิพลทางการเมืองออกสู่ภูมิภาคกว้างขวางกว่าสมัยก่อน

แม้ว่าหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญที่สุดในภาคเหนือของลาวก็จริงแต่เครือข่ายทางเศรษฐกิจจากเวียงจันทน์ขึ้นไปทางเหนือนั้นใช้ว่าประกอบด้วยเพียงเส้นทางการค้าระหว่างเวียงจันทน์กับหลวงพระบางเท่านั้น หากยังมีเมืองเล็กๆ จำนวนไม่น้อยซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าหรือจุดเชื่อมโยงทางคมนาคมที่กระจัดกระจายอยู่ฝั่งแม่น้ำโขงและสาขาต่างๆ อีกด้วย หลวงพระบางและเมืองเล็กๆ เหล่านี้สร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจซึ่งแผ่ขยายจากฝั่งแม่น้ำโขงไปสู่เขตภูดอย

สิลา วีระวงส์ ได้อธิบายเหตุผลของการย้าย ราชธานี สองประเด็น คือ หลวงพระบางคับแคบ ส่วน เวียงจันทน์ กว้างขวางเหมาะสมกว่า ประเด็นที่สอง หลวงพระบางอยู่บนเส้นทางการขยายอำนาจของพม่า²⁰

ความสำคัญทางเศรษฐกิจ ของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีต่อลุ่มน้ำโขง ตอนล่างจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ท่ามกลางความเจริญเติบโตทางการค้าใน อาณาจักรล้านช้าง น่าจะสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ กับอาณาเขต ทางทะเลได้ อย่างใกล้ชิดมากกว่ากับ “ อาณา เขตภายใน ภาคพื้นทวีป ทางเหนือ ” กล่าวอีกนัยหนึ่ง ว่าการ เปลี่ยนแปลง ของสถานภาพทางเศรษฐกิจ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นนี้ คงจะเป็น ปัจจัยสำคัญ อย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ของอาณาจักรล้านช้าง ย้ายลงไปทางใต้

ในความเห็นของ โยชียูกิ มาซูฮาระเห็นว่าเวียงจันทน์ใช้ว่าถูกผู้นำดีเลิศท่านหนึ่ง(พระไชยเชษฐาธิราช) สร้างให้เป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของอาณาจักรล้านช้าง แต่ความเปลี่ยนแปลงของสภาพทางเศรษฐกิจในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นต่างหาก ที่ทำให้เวียงจันทน์เพิ่ม

²⁰ สิลา วีระวงส์ (เรียบเรียง), แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (2540), ประวัติศาสตร์ลาว, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า 90.

ความสำคัญทางการค้ามากยิ่งขึ้น ชนชั้นผู้ปกครองและพ่อค้าจำนวนมากจะมุ่งเข้าไปสู่เมืองแห่งนี้ เพื่อหาผลประโยชน์จากการค้าระหว่างชาติมากกว่าเดิม แม้แต่กษัตริย์เองก็คงจะถูกความมั่งมีของ เวียงจันทน์ดึงดูดด้วย อย่างไรก็ตาม จะสามารถกล่าวได้ว่าคริสต์ศตวรรษที่ 16 สำหรับอาณาจักร ล้านช้างแล้ว ก็คือ ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนจาก "รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป" ไปยัง "รัฐ กึ่งเมืองท่า (a semi-port state)" ซึ่งได้ผูกพันกับการค้าทางทะเลระหว่างชาติอย่างใกล้ชิด ทั้งๆ ที่ ไม่ได้ตั้งอยู่ริมทะเล²¹

แต่สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ และมีส่วนสำคัญอย่างมากในการที่ทำให้อาณาจักรล้านช้าง สามารถขยายอาณาเขตลงมาทางใต้ และควบคุมการค้า เศรษฐกิจของอาณาจักรได้ นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรล้านนา จะเห็นได้ว่า อาณาจักรล้านช้าง กับอาณาจักรล้านนานั้นมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันเสมอมา และยิ่งมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช และในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา ก็ได้ขึ้นไปปกครองอาณาจักรล้านนา และกลับมาปกครองที่อาณาจักรล้านช้าง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาและล้านช้างในช่วงดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงทางการเมือง และเศรษฐกิจ และเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ล้านช้างได้นำเอาวัฒนธรรม พุทธศาสนาที่มั่นคง ยิ่งใหญ่ในล้านนาเข้ามาใช้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางการเมืองการปกครองของยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคติ วัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ทั้งในเรื่องของการสร้าง วรรณกรรม และคติการบูชาพระบรมธาตุ การนับถือพระธาตุ และรวมถึงการสร้างเครือข่ายพระบรมธาตุในอาณาจักรของกษัตริย์ล้านช้าง จะพบว่า ในยุคนี้เป็นยุคแห่งความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในล้านช้าง และตำนานอุรังคธาตุ และธาตุพนมนับได้ว่าเป็นความสำคัญยิ่งต่อสังคม การเมืองและวัฒนธรรมล้านช้าง

การย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางลงมาที่เวียงจันทน์ ที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางการเมืองของอาณาจักร ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางการเมืองระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับล้านนาในสมัยพระเจ้าโพธิสารและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา และส่งผลต่ออิทธิพลทางวัฒนธรรมของล้านนาต่อล้านช้างในช่วงเวลาดังกล่าว เช่นวัฒนธรรมพุทธศาสนา การใช้พุทธศาสนานำการเมือง และการสถาปนาระบบพระธาตุขึ้นในบริเวณนี้ การทบทวนเชื่อเดิม พระธาตุไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งสร้างขึ้นในช่วงนี้ งานศึกษาของศรีศักร และนักวิชาการคนอื่นๆ พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า มีวัฒนธรรมพุทธศาสนาเพียงพออยู่แล้วในดิน

²¹ โยชิยุกิ มาซุฮารุ, (2545), "ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17," (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 88.

แดนแถบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเวียงจันทน์ อุดรธานี หนองคาย ความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในล้านช้างที่เกิดขึ้นในช่วง พุทธศตวรรษที่ 21-23 นั้นเป็นเพียงพุทธศาสนาอีกกระแส หรืออีกระลอกหนึ่งที่เข้ามาในดินแดนแถบนี้ มีการสร้าง탑 หรือครอบสถานที่สำคัญ หรือศาสนสถานเดิม สร้างสิ่งใหม่ หรือผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงคติเรื่องนาคในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ อาจจะเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่มากนัก แม้กระทั่งการศึกษาโดยการขุดค้นทางโบราณคดีเองก็ไม่มากนัก ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่เราสามารถนำมาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงคติเรื่องนาคได้ก็คือ วรรณกรรมตำนาน ที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ความรุ่งเรืองในการผลิตวรรณกรรมทางพุทธศาสนา รวมไปถึงตำนานทางประวัติศาสตร์ในล้านช้าง มีความคล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาในช่วงที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ปราชญ์และพระสงฆ์ได้ผลิตวรรณกรรมทางพุทธศาสนามากมาย พระสงฆ์และปราชญ์ราชสำนัก กลายเป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่ได้ทำหน้าที่บันทึกเรื่องราว เหตุการณ์ รวมไปถึงผลิตตำรา ความรู้ ที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการผลิตตำนาน พงศาวดาร พื้นเวียง และวรรณกรรมทางพุทธศาสนาอื่นๆ อีกมากมาย ผลงานเหล่านี้ ทำให้เรามองเห็นการผสมผสานปรัชญาความเชื่อทางพุทธศาสนา กับความเชื่อพื้นเมืองได้ ตำนานอุรังคธาตุ เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ผลิตขึ้นในบริบทดังกล่าว และสะท้อนให้เราเห็นความพยายามในการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา อาณาจักรและคติความเชื่อดั้งเดิม ได้อย่างชัดเจน

3.2 นาคในตำนานและวรรณกรรมทางพุทธศาสนาอุรังคธาตุ

ในช่วงระยะเวลาประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ได้เริ่มปรากฏ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ในสมัยดังกล่าว เป็นต้นมา จาริตงานเขียนได้มีการแพร่หลาย ในชนชั้นปกครองและหมู่คณะสงฆ์ ทำให้เริ่มมีการ เอาเรื่องที่บอกเล่า และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน มาเรียบเรียงเป็นตำนาน และต่อมามีการทำเป็นกฎหมาย เป็นลำดับ พร้อมกันนั้น จะเห็นว่า มีการขยาย การสร้างจารีกลาวตามสถานที่ต่างๆ ตามคติพุทธศาสนาเถรวาท อย่างกว้างขวาง

ในการสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมและตัวอักษรนั้น พบว่า อาณาจักรล้านช้าง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนาเชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์มังราย และได้เคยมีการสืบทอดวัฒนธรรมจากล้านนา ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารโยนก ได้กล่าวตรงกันว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชแห่งล้านช้าง (พ.ศ. 2063-2093) ได้ส่งราชทูตมาขอพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ และพระเทพมงคลเถระพร้อมทั้งบริวารจากล้านนาเชียงใหม่ สมัยพระเมืองแก้ว ไปเผยแพร่พระธรรมในอาณาจักรล้านช้างเมือง พ.ศ. 2066 ซึ่งในครั้งนั้น วรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาเชียงใหม่เจริญรุ่งเรืองมาก วรรณกรรมเหล่านั้นได้เข้าไปในครั้งนั้นด้วย และได้

แพร่กระจายไปสู่ดินแดนภาคอีสาน ฉะนั้น จึงพบว่าวรรณกรรมอีสานจำนวนมาก จึงมีเนื้อเรื่อง เหมือนกับวรรณกรรมภาคเหนือ เช่น เรื่องจำปาสี่ต้น นางผมหอม ลินไซ และลั่นทอง เป็นต้น ใน ขณะเดียวกัน ตัวอักษรที่ใช้ก็มีรูปแบบคล้ายคลึงกับอักษรยวน และอักษรฝักขามของภาคเหนือ ซึ่ง น่าจะวิวัฒนาการมาจากอักษรภาคเหนือ ที่เข้าไปสู่อาณาจักรล้านช้างพร้อมกับคัมภีร์พุทธศาสนา ในครั้งนี้ด้วย และได้มีการวิวัฒนาการต่อมาอีก จึงพบว่า รูปแบบของตัวอักษรต่างไปจากเดิม และมีชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า อักษรตัวธรรม (ใช้เขียนเรื่องราวที่เป็นคติธรรม) เบาะอักษรไทย น้อย (ใช้เขียนเรื่องราวที่เป็นคติโลก) ซึ่งมีรูปคล้ายอักษรลาวในปัจจุบัน และอักษรเหล่านี้หมด ความสำคัญไปเมื่อมีการใช้ พ.ร.บ. ประถมศึกษา พ.ศ. 2464 สมัยรัชกาลที่ 6²² นาค เป็นเรื่อง หนึ่งที่วรรณกรรมในช่วงนี้มักกล่าวถึง สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของกลุ่มคนบริเวณลุ่มน้ำโขงนี้ โดยเรื่องราวของตำนานต่างๆ ที่กล่าวถึงนาคมักมีขึ้นเพื่ออธิบายความเป็นมา ของพุทธศาสนา สถาน กับประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง²³ เช่นที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุ ตำนานพระเจ้า เลียบโลก ตำนานสุวรรณโคมคำ

ตำนานประวัติศาสตร์มีความหมายโดยตรงต่อส่วนรวม และสอดคล้องกับความต้องการ ในช่วงสมัยนั้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ประวัติศาสตร์ถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงผู้คนและบ้านเมืองอันเป็นอิสระอยู่ตามที่ราบระหว่างเขาเข้าด้วยกัน มีการปฏิรูปพุทธศาสนา และเผยแพร่ทั่วราชอาณาจักร พระในพุทธศาสนาและผู้คนทรงวุฒิสภานั้นมีส่วนร่วมสร้างเสริมการ เขียนหนังสือรูปแบบต่างๆ รวมทั้งตำนานประวัติศาสตร์ด้วย ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว เราอาจกล่าว ได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของตำนานประวัติศาสตร์มี 2 แนวทางด้วยกัน

แนวทางแรก มุ่งเพื่อสร้างการยอมรับในการยึดครองและมีอำนาจเหนือที่ดินของราชวงศ์ ผ่านการยอมรับของประชาชนซึ่งยอมรับผีบรรพบุรุษ ผู้นำทางวัฒนธรรม และอำนาจวิญญาณ เหล่านั้น ทั้งทางการเมืองและสังคม ในขอบเขตของการยอมรับอำนาจของผีและวิญญาณ อันเป็น อำนาจเหนือธรรมชาตินี้เอง ที่ยืนยันขอบเขตพระราชอำนาจของกษัตริย์ล้านช้างและสิทธิธรรมของ พระองค์ พระองค์สืบสิทธิเกี่ยวกับที่ดินและการถือครองจากวิญญาณบรรพบุรุษและผู้นำทางวัฒน ธรรมของคนกลุ่มต่างๆ

แนวทางที่สอง มุ่งสร้างระเบียบทางศาสนาซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับสังคม โดยการ สร้างเครือข่ายเคารพบูชาพระบรมธาตุ และสถาปนาธาตุสถานหลักประจำเมือง ลัทธิการเคารพ

²² ธวัช ปุณโณทก, (2542), "วรรณกรรม อีสาน" สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม 8 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ (กรุงเทพฯ : สยามแพรสแมเนจ เมนท์), หน้า 4034.

²³ ศรีศักร วัลลิโภดม, (2536), ความหมายของพระบรมธาตุ ในอารยธรรมสยามประเทศ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ), หน้า 92.

บูชาพระบรมธาตุนั้นได้ดูกลิ่นความเชื่อดั้งเดิมอื่นๆ มาเสริมส่งอำนาจและอำนาจของ กษัตริย์ ซึ่งเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าอย่างน้อยก็โดยพระนามปรากฏ พระบรมธาตุของพระพุทธ เจ้าซึ่งถูกประดิษฐานอยู่ตามเมืองต่างๆ ณ สถานที่ซึ่งเคยเป็นแหล่งศักดิ์เดิม จึงมีอำนาจเหนือผี วิญญาณ อันเป็นอำนาจทางธรรมชาติทั้งหลาย กษัตริย์ซึ่งเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าจึงทรงอำนาจ สูงสุดด้วย แม้ว่ากษัตริย์ล้านช้างนั้นจะเป็นธรรมราชาและเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนาระบบความ เชื่อดังกล่าวยกฐานะของกษัตริย์ ให้อยู่เหนืออำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหมด ในขณะที่เดียวกับกับ องค์ประกอบต่างๆ ของสังคมก็ถูกประสมกลมกลืนนอกจากอิทธิพลทางพุทธศาสนาแล้วคติความ เชื่อเดิมยังสืบทอดอยู่ จากที่ว่าความเชื่อหลักของอาณาจักรล้านช้าง คือ การนับถือผีแถนหรือผีไท้ โดยมีแถนฟ้าเป็นศาสนาประจำราชสำนัก ดังปรากฏในกฎมณเฑียรบาลว่า กษัตริย์ทุกพระองค์ แห่งราชวงศ์ขุนลอ ต้องกระทำพิธีกรรมเลี้ยงผีให้ผีแถน ถ้าฝ่าฝืนไม่ทำกระทำแล้ว บ้านเมืองก็จะ ปราศจากความอยู่เย็นเป็นสุขถึงกับพินาศล่มจมและยังรวมถึงเรื่องนาคด้วยก็ยังมีบทบาทต่อ สังคม การเมืองในยุคอุรังคธาตุ

ตำนานที่ปรากฏในช่วงยุคอุรังคธาตุ บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

1) อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)*

ปีที่แต่ง

ปรากฏความในตอนท้าย ตำนานว่ามีการสร้างขึ้น ในสมัยพระเจ้าสุริยวงศา ประมาณปี พ.ศ. 2176- 2181²⁴

ระยะเวลาในการเรียบเรียง

ในการศึกษาเอกสารประเภทตำนานนั้นถ้าสามารถที่จะรู้ระยะเวลาในการเขียนตำนาน เรื่องนั้นได้ จะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการที่จะนำเอาเอกสารชิ้นนั้นมาใช้ในการอ้างอิงทาง ประวัติศาสตร์ สำหรับเอกสาร เรื่อง **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)** เนื้อเรื่องนั้น ได้เขียน

* แม้ความสำคัญของการสร้างตำนานอุรังคธาตุ ความสำคัญจะอยู่ที่พระเจ้าสุริยวงศา ในการ พยายามอ้างสิทธิธรรม ในการปกครอง ล้านช้าง แต่ เรื่องราวบ้างเรื่องที่มีการรวบรวมไว้ในอุรังคธาตุนั้น น่าจะ เป็นเรื่องราวที่มีมาก่อน เมื่อ มีการสร้างตำนาน ขึ้น จึงได้มีการรวบรวมเรื่องราวต่างๆ เข้ามารวมกันอยู่ใน ตำนานเล่มดังกล่าว

²⁴ ดู พิเศษ เจียรจันทร์พงศ์. (2537). **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)** สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง " วรรณกรรมสองฝั่งโขง " ณ ห้องมงกุฎเพชร โรงแรมโฆษะ จังหวัดขอนแก่น วันที่ 30มิถุนายน –1 กรกฎาคม พ.ศ. 2537, หน้า 15.

บรรยายเรื่องราว จบในสมัยพระไชยเชษฐา ทำให้เป็นที่เข้าใจว่าน่าจะมีการสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระไชยเชษฐานี้

แต่ปรากฏในความตอนต้นได้กล่าวถึงระยะเวลาก่อนการนิพพานของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทำนาย เหตุการณ์ บ้านเมืองซึ่งในพุทธทำนายนั้นได้มีรายนามกษัตริย์ที่ได้กล่าวถึงรายนามของกษัตริย์ล้านช้างเลยสมัยพระไชยเชษฐา

เนื้อหาในอุรังคธาตุ

เนื้อเรื่องในอุรังคินทานี้ได้มีการเรียบเรียงขึ้นตามลำดับเหตุการณ์ดังนี้

ก่อนพระพุทธเจ้านิพพาน

พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาพร้อมกับพระอานนท์ และมาหยุดที่ หนองคันแทเสื่อน้ำ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเวียงจันทน์ในปัจจุบัน และพระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ถึงเรื่องราวบ้านเมืองที่จะเกิดขึ้นบริเวณนี้ เป็นสองระยะ คือ ระยะเวลาที่ร่วมกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จะเป็นเรื่องราวของการสร้างเมืองเวียงจันทน์ และที่นั่นเองที่พระอรหันต์นำพระธาตุของพระองค์มาไว้บริเวณแถบนั้น รวมทั้งการกล่าวถึงการสร้างเมืองหลวงพระบางโดยฤๅษีตนหนึ่ง

ถัดจากนั้นเป็นช่วงที่เป็นพุทธทำนาย ล่วงหน้าต่อไปจนถึงสิ้นพุทธกาล มีการกล่าวถึงการเสด็จไปตามที่ต่างๆ ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำโขง และเกิดเป็น ตำนาน (myth) เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ ที่โยงใยหรือถูกร้อยรัดให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระพุทธองค์ เช่น แคว้นศรีโคตรบูรณ์ และที่พำนักบนดอยกัปปนคีรี หรือ ภูเก้าพรา ที่ตั้งของพระธาตุพนม และหลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็เสด็จกลับโดยผ่านเมืองต่างๆ เช่นหนองหานหลวง หนองหานน้อย และได้ประทับรอยพระพุทธบาทไว้เพื่อให้เป็นที่บูชาเมืองส่วนใหญ่ อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขง (ดู ภาคผนวก ข)

หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

ในช่วงนี้จะเป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของการที่พระมหากัสสปะและพระอรหันต์นำอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้ามายังบริเวณนี้ การประดิษฐานอุรังคธาตุในพระธาตุพนมแล้ว ในช่วงนี้ก็จะมีการพูดถึงเรื่องราวของตำนานการสร้างพระธาตุต่างๆ ที่สำคัญในอีสาน เช่น ตำนานพระธาตุนารายณ์แจงแจว นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเรื่องราวของการก่อเกิดสถานที่สำคัญๆ ในบริเวณแถบนี้เอาไว้ เรื่องราวของการกำเนิดของแม่น้ำสายต่างๆ สถานที่สำคัญๆที่อยู่ในบริเวณแถบนี้ เช่น น้ำมูลแม่น้ำชี และหนองหาน ว่าล้วนเกิดจาก พญานาค เป็นผู้ก่อเกิดทั้งสิ้น โดยการผนวกเอาเรื่องเล่าเข้าไปในการอธิบาย

นอกจากนี้เรื่องราวของอุรังคธาตุยังมีการเล่าถึงเมืองสำคัญๆในบริเวณแถบนี้ไว้เช่น เมืองหนองหานหลวงหนองหานน้อย ที่ในตอนหลังได้ลุ่มไปเป็นหนองน้ำ เมืองสาเกต หรือร้อยเอ็ดประตู เวียงจันทน์ ที่มีฤๅษีเป็นผู้เฝ้าให้บุรีจันช่วยล้วย

ในตอนท้ายได้มีการกล่าวถึงที่มาของการเขียนขึ้นโดยการกล่าวถึงพระอรหันต์ทั้ง 5 และในสมัยพระโพธิสาร (ปลายพุทธศตวรรษที่ 21) ได้มาบูรณะเจดีย์และบรรจุอัฐิธาตุ กำหนดเขตกัลปนาคนไว้ทำนุบำรุงพระธาตุ พระไชยเชษฐาพระโอรสได้มีโอกาสเห็นตำนานนี้จึงได้ทำการบูรณะพระธาตุและองค์เจดีย์อื่นๆ ด้วย

เนื้อหาโดยรวมของอัฐิธาตุ จะมีเนื้อหาที่สอดคล้องไปในเรื่องราวของ พระธาตุที่สำคัญในบริเวณลุ่มน้ำโขง และเรื่องราวของการก่อเกิดเมือง การก่อกำเนิดสถานที่ การอธิบายเรื่องราวสถานที่สำคัญทางศาสนา ที่จะแสดงให้เห็นการร้อยรัดเอาเรื่องราว พุทธเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพื่อแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ของสถานที่ต่างๆ และท้ายที่สุดยิ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนาที่มีความยิ่งใหญ่เหนือแนวความเชื่อทั้งหมดที่เคยมีมา

เปรียบเทียบกษัตริย์ที่มีชื่อในตำนานกับกษัตริย์ลาวล้านช้าง

กษัตริย์ในตำนาน	กษัตริย์ล้านช้าง	เวลาที่ครองราชย์ / พ.ศ.
พญาทศคตะไหลน้ำ	พระเจ้าฟ้ารุ่ง	1896-1959
พญาไชยจักร	พระไชยจักรพรรดิ แผ่นแผ่น	1999-2022
พญาสารโพธิ์	พระเจ้าโพธิสาร	2063-2090
พญาไชยจักร	พระไชยเชษฐา	2094- ?
พญาวงศา	พระวรวงศา	2141-2165
สุริยกุมาร	พระเจ้าสุริยวงศา	2176 หรือ 2181-2235

จากตาราง รายชื่อกษัตริย์ ต่อจากพระไชยเชษฐา ตามตำนานนั้น กล่าวถึงพระเจ้าสุริยวงศาเป็นองค์สุดท้าย ประวัติของพระเจ้าสุริยวงศา อย่างสับสนในเรื่องของพระองค์ แต่ในอัฐิธาตุนั้นได้กล่าวตรงกันกับพงศาวดารลาวที่กระทรวงศึกษาธิการลาวได้ชำระจากตำนานต่างๆ ในอัฐิคนิทานกล่าวไว้ ว่า " ปี ปุณณ สหัสส วุฒิมงคลสังกราช ผุ่งเทวดา อารักษีจึงเอาเจ้าสุริยกุมารขึ้นเสวยราชสมบัติ" ดังนั้นอัฐิธาตุ จึงมีอีกความเชื่อหนึ่งว่า น่าจะได้รับการเรียบเรียงขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ คือระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2181-2233

ในเอกสารตอนท้ายนั้นได้กล่าวถึงชื่อผู้แต่ง ว่า ได้เรียบเรียงขึ้นโดยข้าราชการสำนัก ผู้มีนามปรากฏตอนท้ายคือ พระยาศรีไชยชมพู เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง เวลาอันเป็นมงคล ที่พระเจ้าสุริยวงศา ได้ทำพิธีราชาภิเษก ในพ.ศ. 2181 หลังจากที่ได้เข้ายึดเวียงจันทน์ได้แต่เมื่อ 5 ปีที่แล้ว

ส่วนในตอนท้ายที่มีการหยิบยกเอาเรื่องราวของพระเจ้าสุริยวงศาเป็นรัชสมัยสุดท้ายนั้น จากประวัติศาสตร์ล้านช้างภายหลังจากสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทางอาณาจักรล้านช้างได้ประสบปัญหาภายในทั้งจากที่หลวงพระบางเองก็ตกอยู่ในการปกครองของพม่า

เมื่อพระเจ้าสุริยวงศา ได้ขึ้นครองราชย์นั้น การสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองนั้นดูจะเป็นความสำคัญอย่างหนึ่งของกษัตริย์อย่างพระองค์ (เพราะเคยมีเหตุการณ์ที่มีคนอ้างตนเป็นพระไชยเชษฐาครั้งหนึ่งแล้ว) การพยายามที่จะผูก เรื่องราวของตนเข้าไปกับตำนานนั้น ย่อมเป็นหนทางหนึ่งที่จะสามารถอ้างสิทธิ์อันชอบธรรมได้เป็นอย่างดี

อุรังคธาตุ หรือ ตำนานพระธาตุพนม ได้เคยตีพิมพ์ออกมาหลายครั้งโดยเนื้อหาที่มีปรากฏมีเนื้อความที่คล้ายกัน และพิสดารแตกต่างกันไป ที่ปรากฏมีดังนี้

- ตำนานพระธาตุพนม ฉบับ หอพระสมุดวชิรญาณ จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2466 เนื่องในโอกาส งาน พระราชทานเพลิงศพ ของ อำมาตย์โท พระยาประจันตธานี (ใ้นคำ พรหมสาขา) เป็นตำนานพระธาตุพนม เป็นการแปลจากอักษรไทยเหนือ เป็นฉบับที่ มหาเสวกตรี พระยาเพชรรัตนสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลเพชรบูรณ์ เป็นผู้นำมาถวายกรมดำรงราชานุภาพ เนื้อหาตำนานพระธาตุพนมฉบับนี้ มีเนื้อความไม่ยาวมากนัก

ตำนานพระธาตุพนมอีกฉบับหนึ่งเป็นฉบับที่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเป็นผู้นำมาประทาน หอพระสมุดวชิรญาณประมาณ พ.ศ. 2464²⁵ เนื้อความในตำนานพระธาตุพนมฉบับนี้ เป็นพระธาตุพนมความพิสดาร มีเนื้อความมากกว่าเนื้อหาฉบับข้างต้น

ตำนานพระธาตุพนมอีกฉบับหนึ่ง คือ อุรังคนิทาน²⁶ ในตำนานพระธาตุพนมฉบับดังกล่าวนี้ พระธรรมราชานุวัตร (พระเทพรัตนโมลี) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง ได้อธิบายว่า เป็นการเรียบเรียงขึ้นจากอุรังคธาตุฉบับเดิมที่มีมาแต่โบราณส่วนหนึ่ง

²⁵ พิเศษ เจียรจันทร์พงศ์. (2535), มรดกอีสาน : ที่มาของความเชื่อเรื่องอุโมงค์ในองค์เจดีย์พระธาตุพนม, วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์), หน้า 184.

²⁶ พระธรรมราชานุวัตร (รวบรวมและเรียบเรียง), (2530), ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร) (ม.ป.ท. : ธรรมชีวะ).

กับ อีกส่วนหนึ่งเป็นการรวบรวมจากหลักฐานอื่นๆที่ปรากฏ เช่นจารึกต่างๆ เอกสารโบราณ และในตำนาน

- พระธาตุพนมฉบับนี้ยังมีการบันทึกถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม นับแต่คราวเมื่อพระธาตุพนมพังลงมาเมื่อปี พ.ศ.2518 เข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ของเนื้อหา อรรถนิทาน หรือตำนานพระธาตุพนมฉบับนี้ มีผู้รู้ได้ให้คำอธิบายว่า พระเทพรัตนโมลี คัดลอกเอาเนื้อความส่วนใหญ่มาจาก ตำนานพระธาตุพนมฉบับที่จารลงบนใบลานฉบับที่ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมได้นำมาให้แก่ หอพระสมุดวชิรญาณ

- อรัญคเทศนา เป็นฉบับที่ มหาสิลา วีระวงส์ เป็นผู้ถอดความ เป็นการถอดความมาจาก อรัญคธาตุ(ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับเดียวกับที่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ประทาน เนื้อหาของอรัญคเทศนานี้ แบ่งออกเป็น 10 ผูก ผูกละ 1 กัณฑ์ (แบ่งเป็น กัณฑ์ คล้ายกับที่รวบรวม เรียบเรียงโดยพระเทพรัตนโมลี)

- อรัญคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) ฉบับกรมศิลปากร จัดพิมพ์ เมื่อครั้งมีการสัมมนา เรื่องวรรณกรรมสองฝั่งโขงเมื่อ พ.ศ. 2537 อรัญคธาตุ หรือตำนานพระธาตุพนมฉบับนี้ ดูเหมือนจะเป็นตำนานพระธาตุพนมฉบับล่าสุดที่มีการ พิมพ์ และมีการชำระตรวจสอบ สมัยที่มีการสร้าง ตำนานฉบับนี้ขึ้นมา โดยมีการสันนิษฐานกันมาว่า ตำนานพระธาตุพนมมีการสร้างขึ้นในรัชสมัย พระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-พ.ศ.2114) โดยดูจากเนื้อหาที่ปรากฏ แต่ในคราวที่มีการชำระนี้ พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อรัญคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ตำนานดังกล่าวนี้มีแบบแผนในการเขียนเดียวกับตำนานของทางล้านนา และมีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 ซึ่งเป็นช่วงที่เจริญสูงสุดของจารีตการบันทึกประวัติศาสตร์แบบตำนานทั้งในล้านนา และล้านช้าง ที่เริ่มมาแต่ พุทธศตวรรษที่ 20 และเริ่มเสื่อมลงเมื่อพุทธศตวรรษที่ 23 นอกจากนี้ พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ ยังตั้งข้อสังเกตว่า อรัญคธาตุนี้ น่าจะมีการเรียบเรียงขึ้นในปี พ.ศ.2176-พ.ศ.2181 ในช่วงรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศา (พ.ศ.2181-พ.ศ.2238) โดยดูจากตอนท้ายของตำนาน ดังที่เคยเชื่อกันว่าเรียบเรียงขึ้นในรัชสมัยของพระไชยเชษฐาธิราช ดังที่ปรากฏเนื้อความในตำนานที่กล่าวถึงรัชสมัยของพระองค์เป็นองค์สุดท้าย โดย พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ อธิบายว่า ได้ปรากฏชื่อกษัตริย์ลาวล้านช้าง ต่อจากรัชสมัยของพระไชยเชษฐาธิราชต่อไปอีก และตั้งข้อสังเกตถึง ปีที่สร้างขึ้นว่า " บุญณ สหัสส วุฒิมงคลศักราช ฝูงเทวดาอารักษ์จึงเอาเจ้าสุริยกุมารขึ้นเสวยราชสมบัติ " ศักราชที่ผูกประโยคเป็นภาษาบาลี นี้คือจุลศักราช 1000 ดังนั้นเรื่องอรัญคธาตุ จึงน่าจะสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2181(หรือจุลศักราช 1000) อัน

เป็นปีที่พระเจ้า สุริยวงศา ทำพิธีราชาภิเษกหลังจากที่สามารถเข้ายึดเวียงจันทน์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2176²⁷ โดยสร้างในรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศา ตามที่ พิเศษ เจียรจันทร์พงษ์ อธิบายไว้

2) นิทาน ขุนบรมราชา

ปีที่แต่ง

ครั้งแรก แต่งในสมัยพระเจ้า วิชุลราช โดยพระมหาเทพหลวง และพระมหามงคลสิทธิ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าวิชุลราช

ครั้งที่ สอง แต่งในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช และสมัยพระยาแสนสุนทร แต่ในนิทานขุนบรมราชาฉบับนี้ มิได้ปรากฏนามผู้แต่งไว้

ครั้งที่ สาม แต่งใน สมัยพระหม่อมแก้ว แต่งราวปี จุลศักราช 989 โดยเป็นการแต่งต่อจากฉบับที่ สอง เพราะเรื่องนี้ ความสิ้นสุดในสมัยพระหม่อมแก้ว

ครั้งที่ สี่ แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาที่ 2 (พระเจ้าไชยองค์เว้) ประมาณพ.ศ. 2251

นิทานขุนบรมราชา เป็นเรื่องราวที่ว่าด้วยการตั้งบ้านแปงเมือง ของล้านช้าง และบริเวณลุ่มน้ำโขง นับมาแต่ เชียงดง เชียงทอง เป็นเรื่องราว เกี่ยวกับ ลำดับวงศ์ษัตริย์ล้านช้าง การเขียนในช่วงต้น จะมีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้า การสืบพระศาสนา 5000 ปี นอกจากนี้ ในช่วงต้น ยังมีการกล่าวถึง การตั้งเมืองหลวงพระบาง โดยเจ้ารัลสี ไว้ว่า

“ ถัดนั้นเจ้ารัลสีพี่น้องไปสถิตอยู่ที่หินสบคานที่น้ำของคบกั้นหัน

จึงเรียกมายังนาคทั้งหลาย ๑๕ ตัว ๆ หนึ่งอยู่ถ้ำภูขวาง ตัวหนึ่งอยู่ภูข้าง ตัวหนึ่งอยู่แก่งหลวงน้ำเซียง ตัวหนึ่งอยู่สบเซียง ตัวหนึ่งอยู่ผารังเมืองที่สบอุ ตัวหนึ่งอยู่แก่งหลวงน้ำอู ตัวหนึ่งอยู่ทางของแก่งอ้อยผาธนู ตัวหนึ่งอยู่ผาเสื่อ ตัวนี้เป็นแก่กว่าพระยานาคแล ตัวหนึ่งอยู่ผาเดี่ยวหล่มผาจอมเพชรหันแล ตัวหนึ่งอยู่แก่งแดนทางน้ำของดอนควายพุ่ม ตัวหนึ่งอยู่ปากสบโอบหัน ตัวนี้อยู่คตเฮือ ตัวหนึ่งอยู่กถ่อน ตัวหนึ่งอยู่ผาตัดแคแลผาต่างนาย ตัวหนึ่งเป็นพระยาใหญ่รักษาน้ำรักษาเมืองกำผายได้ ตัวอยู่ผาเสื่อเป็นใหญ่รักษาผายหน

²⁷ กรมศิลปากร, (2537). *อุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม* (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์), หน้า 13-15.

น้ำกำฝ้ายเมืองหนเหนือหันแล พระยานาค ๑๕ ตระกูลก็ออกมาแล้ว ก็เอากัน
 เนรมิตร ตัวเป็นทหาร เป็นท้าว เป็นพระยา ออกมาพร้อมกัน แล้วเจ้ารัลสีที่
 น้องจึงมาสถิตอยู่ก่อนหินกายฟ้าที่กกไม้ทองตันใหญ่ แล้วก็สั่งสอนพระยา
 นาคทั้งหลายว่าดังนี้ ดูราพระยานาคทั้งหลายบ่อนที่นี่ เป็นที่ตั้งปราสาทเจ้า
 ผู้มีบุญอันจักมาเป็นท้าวพระยาข้างหน้าพุนดีหลีแล เจ้าทั้งหลายจงพร้อม
 เปรียงกับด้วยกันพิทักษ์รักษาบ้านเมืองแม่น้ำ ภูตอยได้เหนือทางเทิงแผ่นดิน
 แผ่นทราย แม่น้ำใหญ่น้ำน้อย แม่น้ำใหญ่ทั้งหลายสู่ที่สู่แห่งเทอญ เจ้าทั้ง
 หลายพร้อมกันรักษาที่เชียงตงเชียงทองนี้เป็นเค้าเทอญ จงมารักษาสี่เดือนให้
 พร้อมกันมาเพื่อหนึ่ง พระยานาคตัวอยู่หน้าห้วยให้มาที่ก่อนผาขวางก่อน
 เยียบหันก่อน พระยานาคตัวอยู่น้ำของครั้นว่ามาเขาที่ ที่เขาที่ก่อนผาเดียวหัน
 แลวังคกเหื่อนั้นเทอญ อันนี้เจ้ารัลสีกฎหมายบอกส่วนให้แก่พระยานาคทั้ง
 หลายแลพลอยเหล่าเรียกเอาเทวดาทั้งหลายให้มาบอกรักษา ให้รักษาฝั่งเมือง
 ทั้งหมดแลแม่น้ำแลแผ่นดิน ยังภูตอยทั้งหมดนั้นมา²⁸

นอกจากนี้ ในนิทานขุนบรมราชา ยังอ้างถึงพญานาค 15ตระกูล ที่ต่างก็ได้แปลงกายเป็น
 ทหาร เป็นท้าวพระยามีหน้าที่พิทักษ์รักษาบ้านเมือง แม่น้ำ ภูตอย แผ่นดินทรายแม่น้ำใหญ่ แม่น้ำ
 น้อย นาคทั้งสิบห้าตระกูล ได้แก่

นาคตัวหนึ่งอยู่ถ้ำภูขวาง
 นาคตัวหนึ่งอยู่แก่งอ้อยผาธนู
 นาคตัวหนึ่งอยู่แก่งแดนทางน้ำ
 นาคตัวหนึ่งอยู่ถ้ำภูข้าง
 นาคตัวหนึ่งอยู่ผาเสื่อ
 นาคตัวหนึ่งอยู่แก่งหลวงน้ำเชียง
 นาคตัวหนึ่งอยู่ปากสบโฮบ
 นาคตัวหนึ่งอยู่สบเชียง
 นาคตัวหนึ่งอยู่คตเหื่อ
 นาคตัวหนึ่งอยู่แก่งน้ำหลวงอุ
 นาคตัวหนึ่งอยู่ผารังเมืองที่ สบอุ
 นาคตัวหนึ่งอยู่กกถ่อน

²⁸ กรมศิลปากร, (2512), ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 ภาคที่ 69-70 เรื่องขุนบรมราชา (กรุงเทพฯ :
 องค์การค้ำของคุรุสภา), หน้า 75- 76.

นาคตัวหนึ่งอยู่แก่งผาดัดแค

นาคตัวหนึ่งอยู่น้ำอู

นาคตัวหนึ่งอยู่ดอยควายพุ่ม²⁹

นาคที่ปรากฏทั้งสิบห้าตระกูลนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในอิติลิลสอง คองลิลสี่ ที่ประชาชนทั้งสองฝั่งโขง จะองค์การบูชา เพื่อคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข

3) ท้าวฮุ่งขุนเจือง

ปีที่แต่ง

สมัยพระเจ้าวิสุลราช

เนื้อหา

เนื้อหาเกี่ยวกับ วีรบุรุษแถบลุ่มน้ำโขงที่ได้มีการรวบรวมอาณาเขตต่างๆ ของลุ่มน้ำโขงเข้าด้วยกัน เช่น ล้านนา ล้านช้าง ทำสงคราม กับ ญวน และทางตอนใต้ของจีน ในพงศาวดารโยนก ได้รวมเอาขุนเจือง เป็นวงศ์พันธ์ ลำดับที่ 19

4) พงศาวดารล้านช้าง

ปีที่แต่ง

ไม่ปรากฏปีที่แต่ง

เนื้อหา

เป็นเนื้อความที่เกี่ยวกับการตั้งบ้านเมืองของล้านช้าง เนื้อความในการตั้งบ้านตั้งเมืองคล้ายกับที่ปรากฏใน นิทานขุนบรมราชา และกล่าวถึงลำดับวงศ์ ของกษัตริย์ล้านช้าง มีลักษณะเนื้อหาเป็นพงศาวดาร วงศ์เครือของกษัตริย์ล้านช้าง นอกจากนี้ ความตอนต้นของพงศาวดารล้านช้าง ยังได้กล่าวถึงพระยานาค 15 ตระกูลที่คอยดูแลเมืองหลวงพระบาง เช่นเดียวกับใน นิทานขุนบรมราชา

นอกจากนี้ ยังปรากฏ ตำนานเมือง บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง อื่นๆ อีก ซึ่ง เนื้อหาด้านานเหล่านี้ มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นการกล่าวถึงการที่พระพุทธองค์ ได้เสด็จมายังบริเวณแถบนี้ และมีพุทธทำนาย ถึงการเกิดบ้านเมืองในบริเวณดังกล่าว นอกจากนี้แล้ว พระพุทธองค์ ยังได้ประทับรอยบาทไว้ โดยมีนาค เป็นผู้ดูแลรักษา ดังนั้น ตำนานเมืองเหล่านี้ จึง เป็นเมืองที่น่าจะอยู่ได้ ขอขอบคุณที่มาของกษัตริย์ล้านช้างด้วย ตำนานเมืองที่ปรากฏได้แก่

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

1) ตำนานเมืองทรายฟอง ตำนานเมืองแดง³⁰

ปีที่แต่ง

ไม่ปรากฏปีที่แต่ง

เนื้อหา

เนื้อความของตำนานเมืองทั้งสามเมือง มีเนื้อความที่คล้ายคลึงกัน ในความตอนต้น มีการอารัมภกถา เสด็จมาโปรดสัตว์ โดยการเสด็จมาเลียบโลก และประทับพระบาทลักษณะ ของ พระพุทธเจ้า ยังบ้านเมืองดังกล่าว

2) พงศาวดารเมืองไล ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 บานแผนกหลวงพระบางธานี

ปีที่แต่ง

ไม่ปรากฏปีที่แต่ง

ครั้งนั้นมีพวกผู้ไทยเปนเจ้าเมืองอยู่ในตำบลนั้นก่อนมีนามว่า เจ้าฟ้า แค้นลมๆ คนนี้เป็นคนชอบเสพสุราแอลบ (คือ เหล้า) มีคนใช้สนิทคน ๑ ชื่อ ว่าอ้ายแก สำหรับตักน้ำใส่เหล้า อ้ายแกต้อง ตักน้ำระอิดระอากินี้จนน้ำแห้ง ลอยไป เพื่อจะให้ตายเสีย โดยครั้นการตักน้ำ แต่เวลานั้นยังเป็นเวลาที่อ้ายแกจะไม่ถึงที่ตาย ก็ลอยไป ติดอยู่ริมฝั่งน้ำเท่านั้น

ในเรื่องของคนโบราณ ซึ่งไม่สู้จะประมาณถึงคนภายหลังว่าจะเชื่อฤาไม้นั้น กล่าวต่อไปดังนี้อีกว่า ครั้นอ้ายแกลอยไปติดอยู่บนหาด สลบเจียนตาย อยู่ที่หาด หารู้สติสมปกติไม่ ขณะนั้น ยังมีพระยานาคขึ้นมาเที่ยวเล่นที่ลำน้ำ แท้เปนเขตรญวน เชื้อชาเข้า ไปติดโพงพางรัดตนแน่นหาอาจจะเอาออกได้ ไม่ แต่มีกำลังมาก ก็เร่งลงไปยังที่อยู่แห่งตนทั้งโพงพางที่รัดตัวไว้แล้ว จึงให้ บรรดานาคที่เป็นบริวารมากัดแก้ก็หาออกไม่ ต้องทนทุกขเวทนาอยู่ ขณะนั้นนาคบริวารผู้ ๑ ขึ้นไปเที่ยวริมฝั่งน้ำ เห็นอ้ายแกนอนอยู่ จึงจับตัวลง ไปเพื่อจะให้แก้โพงพางนั้นออกจากราคนาย อ้ายแกจึงเข้า แก่หลุดออกได้ พระยานาคมีความยินดียิ่งนัก จึงถามว่าเจ้า จะต้องการสิ่งใด จะหาให้ตาม มักตามปรารถนา อ้ายแกเป็นคนเขลา มิรู้ที่จะตอบว่าประการใด ก็นิ่งอยู่ ครั้น

³⁰ กรมศิลปากร,(2507), **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 บานแผนกเมืองหลวงและพระบางราชธานี** (พระนคร : กรมศิลปากร), หน้า 92-95.

ภายหลังนั้นก็ได้ว่าเขาๆกันว่าเป็นเจ้าญวนมีอำนาจสบายมาก จึงบอกแก่พระยานาคว่าจะเป็น เจ้าญวน พระยานาคก็รับคำ จึงหาเวลาได้ช่องตามธรรมเนียมของผู้ มีฤทธิ จึงจับเอาเจ้าเมืองญวนมาได้แล้ว เอาอ้ายแก่ไปนั่งที่แทน ครั้นอ้ายแก่เป็นเจ้าญวนก็ไม่พูดสิ่งใด เสนาญวนจะถามก็พูดได้ คำเดียวแต่ว่า “เจียมเต้า” แปลว่าให้เขาไปฆ่าเสีย เสนาก็นึก ปลาตใจ แต่ยังพากันนั่งฟังอยู่ ครั้นนั้นฟ้าแค้นลมเจ้าเมืองผู้เป็นนายอ้ายแกะนั้นลงไปจะเฝ้าเจ้าญวน ไม่รู้ว่าอ้ายแก่เป็นเจ้าญวนขึ้น ครั้น เข้าไปพอลเห็นอ้ายแก่ผู้เป็นบ่าวของตัวก็ตกใจ จึงหนีเร่งกลับคืนมายังบ้านเมือง หาได้สืบทราบว่าเป็นเพราะด้วยประการใดไม่ ครั้น ถึงบ้านเมืองก็อพยพครอบครัวบ่าวไพร่ออกจากตำบลที่อยู่หนีเลยเข้ามาทางสิบสองปันนาแล้ว เลยมมาตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านหินบ้านบ่อ

ในแขวงเมืองหลวงพระบาง ที่ตำบลนั้นก็ร้างว่างเปล่ามา หามีคนไปตั้งอยู่ไม่ มีแต่พวกข่าก้อคงตั้งอยู่ ฝ่ายทางเมืองญวนก็เป็น ตัดบทไม่ทราบความว่าจะเป็นประการใดต่อไป เพราะด้วยหนีมาเสียไกลแล้ว แลเพราะมีความเกรงกลัวว่าอ้ายจะติดตามมา จึง ไม่ออกชื่อเสียงต่อไปด้วยเรื่องทางเมืองญวนนั้นในลำดับเมื่อฟ้าแค้นลมยกครอบครัวจากตำบลเดิมมาตั้งอยู่บ้านหินบ้านบ่อนั้น มีพรรคพวกรวมทั้งสิ้น ๓๐๐๐ คนเศษ แต่ที่สกรรจ์ที่เป็นหญิงแลคนไม่สกรรจ์ต่างหากจำนวนมากน้อยเท่าใดหาปรากฏไม่ ในกาลครั้งนั้นที่ตำบลนายาง ซึ่งเป็นแขวงเมืองไซในบัดนี้³¹

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134-140.

3.3 คติเรื่องนาคในพุทธรัฐล้านช้างยุคอุรังคธาตุ

3.3.1 นาคกับการอธิบายความเป็นมาของผู้คนและชุมชนแถบนี้

1) นาคผู้สร้างบ้านแปงเมือง

ในงานวรรณกรรม ทั้งตำนาน พงศาวดารเมือง และนิทาน นิยาย ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงนี้ พบการกล่าวอ้างถึงนาคว่ามีส่วนร่วมในการสร้างบ้านแปงเมือง เช่น ตำนานสุวรรณโคมค้ำอุรังคธาตุ และ ตำนาน สิงหนวัติกุมาร

ในตำนานสุวรรณโคมค้ำ³² ได้มีคำอธิบายถึง การตั้งบ้านเมืองในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ซึ่งเนื้อความในตำนานว่าอาณาเขตน่านจะถึงแก่งหลี่ผี ในตำนานสุวรรณโคมค้ำน่าจะเป็นการกล่าวถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนลาว โดยการทะเลาะเบาะแว้งกันของนาคสองตัวที่หนองแส คือ ศรีสัตตนาคน และสุตตนาคน หลังจากนั้นต่างฝ่ายต่างคู่ควัก แผ่นดินเป็นลำน้ำ ปรากฏแม่น้ำใหญ่คือ แม่น้ำโขง (ขรนที) ซึ่งหลังจากนั้นก็เป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมค้ำ แต่เดิมนี่พื้นที่ของเมืองสุวรรณโคมค้ำนี้ เป็นที่อยู่ของชายผู้หนึ่งที่มีอาชีพการทำไร่แดง น้ำเต้า ทำไร่ ปลูกข้าว ต่อมาได้ลูกสาวพญานาค เป็นเมีย จากการที่ลูกสาวนาคทั้งสามนั้นได้แอบไปกิน พืชผลในไร่ของชายนั้น หลังจากนั้น ปกป้องและทำลาย เมืองของเจ้าเมืองเดิมที่ไม่ดี ซึ่งการอธิบายความเชื่อเรื่องนาคดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า นาค ที่ปรากฏของการแยกย้าย หลังจากมีการเคลื่อนตัวของลาว เพื่อไปแสวงหาที่ตั้งบ้านเมือง ที่ทำกิน ในช่วงยุคต้น โดยการกระจายตัวไปตามลำน้ำต่างๆ ทั้งในบริเวณ เขตภาคเหนือ ลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำปิง และอีกกลุ่มหนึ่งก็เคลื่อนย้ายตัวลงมายังบริเวณแถบ ลุ่มน้ำโขง เรื่องที่ปรากฏสุวรรณโคมค้ำ จะเห็นว่ามีเนื้อความคล้ายคลึง กับความในอุรังคธาตุ ในการแยกย้ายลงมายังน้ำโขง

ในอุรังคธาตุ กล่าวถึง ธนมูลนาค และชีวายนาค สร้างเมือง ว่า

“ นาคทั้งสอง อยู่ในที่นั้น ได้ สามเดือน เมื่อคนทั้งหลายเข้ามาตั้งเป็นบ้านเป็นเมือง อยู่ริมหนองทั้งสอง แล้วจึงให้น้ำบก (แห่ง) แล้วบุคคลเหล่านั้นจึงพร้อมกันยกเอาญาติ ผู้ใหญ่ ของเขาคนหนึ่ง ขึ้นเป็นใหญ่ปกครองรักษาซึ่งกันและกัน ให้สร้าง เย่าเรือน อยู่ ณที่นั้น แล้วจึงแต่งกัน เข้าไปรับราช

³² ดู กรมศิลปากร, (2504), ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 72 ตำนานสุวรรณโคมค้ำ (พระนคร : กรมศิลปากร).

การงานเมือง และจารีต ประเพณีอยู่ท่ามกลาง เพราะเหตุราชธานี จึงได้ตั้ง
 อยู่ริมหนองน้ำแห่งนั้น คนทั้งหลายจึงเรียกว่า หนองหานน้ำหลายเชิงสม³³

ในอุรังคธาตุ ยังกล่าวต่อถึงการสร้างเมือง ให้บุรีจันอ้วยล้วย ว่า

“ มีชายคนหนึ่ง อยู่บ้านหนองคันแทผีเสื้อน้ำ มีนามว่า บุรีจัน อ้วยล้วย ตาม
 ลักษณะที่ตัวดำ พุงป่อง แต่เป็นผู้มีใจบุญสุนทาน เมื่อได้ทำบุญก็ได้แผ่ส่วน
 กุศลไปยังสัตว์โลกทั้งหลาย ตลอดจนพญานาค ด้วย วันหนึ่ง บุรีจันได้ช่วย
 เอียน (ปลาไหล) ที่ติดกับแท บุรีจันได้ช่วย และเอียน ได้แปลงเป็นนาค และ
 ได้ตอบแทนบุญคุณ โดยการเนรมิตคันแท (คู หรือคันกันน้ำ) ให้บุรีจัน บุรีจัน
 จึงพาชาวบ้านเข้าไปทำกินที่นั่น³⁴

ในอุบัติบรมจักรลาว ได้กล่าวถึงการนำเอาพญานาค มาเป็นนิมิตในการสร้างเมือง

“ กาลต่อมา พญานาคราช นามว่าศรีสัตตนาคราช ตามตำนานกล่าวว่า นาคมี
 7 เศียร เจ็ดเกล็ด ช่องไปทางหาง แปลงเพศมาเชิญพญาทัตตนาคราช ข้ามไป
 สร้างเมืองฝ่ายโน้น จะเจริญรุ่งเรือง สืบไปภายหน้า พญาทัตตนาคราช จึง
 ได้ตกลงข้ามไป และพญานาคให้ชานานนามว่า เมือง “ พระนครจันทบุรี ศรี
 สัตตนาคราช โดยเอานามพญานาคราชเป็นนิมิต.....³⁵

ในตำนานเมืองสิงหนวัตกุมาร ได้มีเนื้อหาที่กล่าวถึง ความเชื่อเรื่องนาค ในการสร้างเมือง โยนก
 นาคพันธุ

“ เจ้าสิงหนวัตกุมาร ได้สติจออก จากเมืองราชคฤหนครหลวง ข้ามแม่
 น้ำไปทางหนองคานะย์ ข้ามแม่น้ำนี้ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ไกลประมาณ 4
 เดือน ก็ถึงแคว้นเมืองสุวรรณโคตมา ซึ่งร้างมาแต่ ครั้งก่อนเป็นที่อยู่อาศัยของ

³³ กรมศิลปากร, (2537). **อุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม** (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์),
 หน้า 94.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118- 124.

³⁵ **ประชุมพงศาวดารเล่ม 2**, (2506) (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณสุภา), หน้า 135.

พวก มลิกขุ เป็นที่อยู่ของปู่เจ้าลาวจกเป็นปกครอง เจ้าสิงหนวัติเห็นเป็นชัยภูมิ
ที่ดี โดยในขณะนั้น ได้มีพันธุนาคราช เนมิตตนเป็นพราหมณ์ มาแนะนำชี้ทิศ
ให้สร้างเมือง จึงได้ชื่อเมืองว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร³⁶

ในเรื่องของการสร้างเมือง ศรีสัตตนาคนหุต ได้กล่าว ในนิทานขุนทึ่งว่า
ขุนทึ่ง เป็นลูกของขุนเทืองกับนางนาคแอกไค้ ต่อมานางนาค ได้ช่วยเนรมิต
สร้างบ้านสร้างเมือง ให้กับขุนทึ่ง และแต่งตั้งขุนทึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์ ปกครองเมือง
ศรีสัตตนาคน³⁷

มีข้อสังเกตประการหนึ่ง เกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้ จะเห็นว่า เรื่องของขุนทึ่ง ขุนเมือง มิได้
ปรากฏอยู่ที่บริเวณอีสานลุ่มน้ำโขงเท่านั้น แต่งานวรรณกรรมดังกล่าว ปรากฏในตำนานเมือง
เชียงแสน³⁸ ซึ่งในตำนานเมืองเชียงแสน กล่าวคล้ายคลึงกับในนิทานเรื่องขุนทึ่ง คือ ขุนเจือง ได้
นางแอกไค้มาเป็นเมีย และมีลูก ชื่อขุนทึ่ง แต่เมืองที่ขุนทึ่งสร้างนั้น ชื่อ เวียง เชียงเวียง

“ส่วนพระยาขุนทึ่งตื่นรุ่งเช้าก็เห็นเป็นเมืองรุ่งเรืองงามเป็นดั่งแผ่นดินนั้น
ท่านก็ใส่ชื่อเมืองอันนั้นว่าเวียงเชียงเวียงแต่นั้นมาแล ส่วนพระยาขุนทึ่งก็กลับคืน
มายังเมืองเก่าแห่งตนแล้วก็ขนเอาครอบครัว ลูกเมียและเสนาอำมาตย์ไปอยู่ยัง
เวียงเชียงเวียงที่นั่นแล้ว³⁹

จากเนื้อความในเอกสารที่ปรากฏ จะเห็นว่า น่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์
ระหว่าง บริเวณลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำอู ของกลุ่มลาวทางล้านช้าง กับ กลุ่มลาว ทาง ล้านนา ที่นำเอา
ขุนเทือง (ขุนเจือง) มาสร้างระบบความสัมพันธ์ อาจจะเป็นทางเครือญาติ ระหว่างบริเวณทั้งสอง ซึ่ง
น่าจะส่งผลต่อ คติความเชื่อในเรื่องการเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม และการมีบรรพบุรุษร่วมกันที่ปรากฏถึง
นาค ที่ย้ายตัวเองลงมายังบริเวณลุ่มน้ำโขง

³⁶ ดูเพิ่มเติม "ตำนานสิงหนวัติกุมาร," ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61, (2506) (กรุงเทพฯ : องค์การ
คำคุณุสภา), หน้า 59.

³⁷ จารุวรรณ ธรรมวัตร, (2521), ลักษณะ วรรณกรรมอีสาน (กาฬสินธุ์ : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม), หน้า 187.

³⁸ ดูเพิ่มเติม ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 61 : ตำนานสิงหนวัติกุมาร, (2506) (กรุงเทพฯ : องค์การ
คำคุณุสภา).

³⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 113.

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมืองในบริเวณแถบ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บางเมือง จะมี นิทาน นิยาย ที่คล้ายคลึงกับขุนทึ่ง ที่ นางนาค จะมีบทบาทเป็นผู้สร้างบ้านสร้างเมือง เช่น นาคช่วยสร้างเมืองหงสาวดี⁴⁰ หรือเรื่องพระร่วงอรุณกุมารเมืองสุวรรณโลก ทำให้เชื่อได้ว่าความคิดเรื่อง การมีความสัมพันธ์กับนาคแล้วนาคช่วยสร้างบ้านแปงเมืองเป็นความเชื่อที่มีอยู่ทั่วไปในดินแดน บริเวณนี้

2) นาค ในฐานะบรรพบุรุษของชุมชน

ในงานวรรณกรรม ที่ปรากฏ จะมีการอธิบาย การอพยพโยกย้าย ของกลุ่มนาค ที่ได้ เคลื่อนย้ายตัวเองลงมา ตั้งบ้านเมืองบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ในตำนานที่กล่าวถึง การตั้งถิ่นฐานดังกล่าว ปรากฏใน ตำนาน สุวรรณโคมคำ ว่า

“.....แต่นั้นมาหนองกระแสน์ ก็ไหลตามคลองที่พญานาคและบริวารคู้ควักมา ถึงหนองลูกนั้นต่อมาพญาศรีสัตตนาคนั้นเห็นว่าหนองที่นั้นจะไม่เป็นที่อยู่ปลอดภัย ก็ คู้ควักแต่หนองลูกนั้นหนีออกไปทางทิศอาคเนย์ คู้ควักมาได้ 7 วันก็ถึงแม่น้ำรวมแม่ ที่ไหลมาทิศอีสาน มีน้ำอันมากอันอู้ โดยเหตุนั้นแม่น้ำนั้นจึงได้ชื่อว่า แม่น้ำอู แม่น้ำที่พญาศรีสัตตนาคนาคู้ควักมาแต่หนองกระแสน์จนถึงหนองสระริม ถนนถ้าที่พระพุทธเจ้าทรงทำภตตกิจนั้นได้ชื่อว่าน้ำแม่ขลนที

.....พญาศรีสัตตนาคนั้น ก็ล่องไปตามแม่น้ำอู ตลอดจน ถึงเมืองโพธิสาร หลวงพัน ยังมีสระหนองอันหนึ่ง ไม่เล็กไม่ใหญ่ นัก มีน้ำลึกเขียวงามยิ่งนัก อยู่ ใกล้แม่น้ำอูทิศตะวันออก ครั้งนั้น พญาศรีสัตตนาคน ก็พาบริวารคู้ควักฝั่งแม่น้ำแวงเข้าไปอาศัยอยู่ที่ สระหนองนั้น.....”⁴¹

ส่วน ในอุรังคธาตุ กล่าวไว้ว่า

“ นาคทั้งสองเกิดทะเลาะวิวาทกัดกันขึ้น ในหนองน้ำเป็นเหตุ น้ำขุ่นมัวไปสิ้น ทั้งหนอง สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในหนองนั้นตายกันสิ้น เทวดาที่เป็นใหญ่อยู่ในที่นั้น ว่ากล่าวห้ามปราม นาคทั้งสองมิได้เชื่อฟัง จึงนำความขึ้นไปไหว้พระอินทร์

⁴⁰ ดูเพิ่มเติม ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2, (2506) (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสกา), หน้า 235-230.

⁴¹ "ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ," ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72, (2506) (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสกา), หน้า 22- 23.

พระอินทร์ได้ทราบเหตุดังนั้น จึงใช้ วิสสณกรรมเทวบุตรลงมาขับไล่นาจกทั้งสองให้หนีออกจากหนองนั้นไป

ซึ่งวายนาคเห็นดังนั้นจึง ได้คู่ควักให้เป็นแม่น้ำออกไป ดินก็ลึก เป็นคลองซึ่งวายนาค เห็นดังนั้น จึงได้คู่ควัก ให้เป็นแม่น้ำ ออกไปตามคลอง แห่งนาจกทั้งสอง แม่น้ำหนึ่งนั้น ชื่ออุรังคนที หรือฝายโลกเรียกว่า แม่น้ำอุส่วนพินทโยนกวัตติ นาค จึงได้คู่ควัก ให้เป็นแม่น้ำออกไปทางเชียงใหม่ เรียกชื่อว่าแม่น้ำพิง และเมืองโยนกวัตตินคร ตามชื่อนาคตัวนั้น⁴²

ซึ่งตำนาน สองเล่มนี้ มีการกล่าวเนื้อหา ที่คล้ายกัน เพียงแต่ต่างกันที่กลุ่มนาค ที่ย้ายลงมาเท่านั้น กลุ่มนาคที่เคลื่อนย้ายตัวลงมา นี้ ว่ามีการขยายไปยัง เมืองโยนกวัตติ ด้วย น่าจะแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ของกลุ่มดังกล่าว นาคที่ได้ลงมาคราวนั้น ก็ได้มีการตั้งบ้านตั้งเมืองกระจายทั่วไปยังบริเวณลุ่มน้ำโขง

“.....ครั้งนั้นนาคทั้งหลาย มีสุวรรณนาค พุทโธปานาค ปัทพพานาค สุขุขรนาค และหัตถีสัตตนาค อยู่ในหนองน้ำนั้นไม่ได้ เหตุว่าน้ำขุ่น จึงขึ้นมาอาศัยอยู่ตามริมน้ำนั้นสัตว์ทั้งหลาย เหล่านั้นพากันหนี ออกไปตามแม่น้ำอุรังคนที ไปแสวงหาที่ลี้ทั้งหลาย นาคและเงือกงูเหล่านั้นจึงล่องหนีไปตามลำน้ำของ ทางใต้ ศรีสัตตนาค อยู่เสมอดอยนันทกักรี่ สุวรรณนาคนั้นอยู่ปูเวียน พุทโธปานาคนั้นคู่ควักแต่ที่นั้นเคลื่อนเป็นหนองบัวบาน แล้วก็อยู่ ณ ที่นั้น นอกจาก นั้นตัวโตปราถนาอยู่ที่ใดก็ไปอยู่ ส่วนเงือกงูทั้งหลาย ก็อยู่เป็นบริวารแห่งนาคนั้น ทุกแห่ง⁴³

ความเชื่อนี้ น่าจะมาจาก ความเชื่อดั้งเดิมที่พวกลาว เชื่อว่าตัวเองเป็นพวกที่มีการสืบเชื้อสายมาจากนาค หรือ ลวง⁴⁴

⁴² กรมศิลปากร, (2537), *อุรังคนที ตำนานพระธาตุพนม*, หน้า 90-91.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

⁴⁴ มุมพัน รัตนวงศ์, (2536), " นาค (นาคะ) และความเชื่อของชนชาติลาว ,"วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม) : หน้า 108.

3.3.2 นาคในฐานะผู้ปล้ำมถ์พุทธศาสนาในล้านช้าง

การนำเอาพุทธศาสนา เข้ามาเป็นแก่นหลักของชุมชนนั้น จะเห็นได้ว่า การผสมผสานระหว่าง ความเชื่อดั้งเดิม และ คติทางพุทธศาสนา ชื่อนำสังเกตประการหนึ่ง คือ การเข้าไปแทนที่ หรือเป็นการประนีประนอม ระหว่างแนวความเชื่อทางพุทธศาสนา กับ ความเชื่อพื้นเมือง มิได้หมายความว่า เป็นการเข้าไปทำลายความเชื่อดั้งเดิมนั้น แต่เป็นการนำเอาพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อใหม่ ให้ดูมีความสำคัญกว่า และลดระดับความสำคัญ ของ สิ่งที่มีอยู่เดิมลงไป เมื่อเราลองพินิจดูในตำนานและงานวรรณกรรมทางพุทธศาสนานั้น เราจะเห็นได้ว่า ผู้ที่สร้างตำนานนั้น พยายามที่จะผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนา เข้ากับความเชื่อพื้นเมือง นาคที่ปรากฏในตำนานทางพุทธศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นผู้ปกป้องรักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา บทบาทของนาคยังคงมีหน้าที่คล้ายกับสัตว์ที่เคยมีมาก่อน หน้าที่ของนาคประการสำคัญได้แก่ การอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ การปกป้องรักษาพิทักษ์ชุมชน และ หน้าที่หนึ่งที่สำคัญ ของชุมชนตามที่แต่เดิม บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ให้การนับถือ และบูชา ต่างๆ เมื่อเกิดการขยายตัวทางพุทธศาสนา เข้ามายังบริเวณลุ่มน้ำโขง ความเชื่อดั้งเดิมที่มีได้ถูกดุดกลืนให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของคติทางพุทธศาสนาจะเห็นว่านาคได้เข้าไปแทนความเชื่อดั้งเดิมบทบาทหน้าที่ของสัตว์ ในธรรมชาติที่เคยเป็นที่เคารพบูชา ได้ถูกดุดกลืน ในคำอธิบายตามตำนานทางพุทธศาสนา ว่าเป็นการกระทำโดยนาค

“ พญาเงือกตัวหนึ่ง พญาภูตตัวหนึ่งทั้งสองนี้ไม่ปรากฏาที่จะอยู่ปะปนด้วยจึงคู่ควักออกไปเป็นแม่น้ำหนึ่งอันมีนามว่า แม่น้ำจิม หรือแม่น้ำเงือก ” ⁴⁵

การที่เงือกและงู หรือต้นไม้ใหญ่ ในชุมชนเป็นส่วนหนึ่ง ในการก่อเกิดแม่น้ำ บันดาลความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชุมชน ซึ่งตามความเชื่อในบริเวณลุ่มน้ำโขง จะมีความเชื่อว่า ผีงู ผีเงือก เป็น ผู้ที่ดูแลรักษา แม่น้ำ และแหล่งน้ำต่างๆ ในอุรังคธาตุ ได้อ้างถึงการที่บรรดาเงือกและงู เป็นบริวารของนาค แสดงให้เห็นได้ว่า เกิดการประสมประสานกันระหว่างความเชื่อพื้นถิ่น เข้ากับ นาค ตามคติพุทธศาสนา ดังนั้น ชุมชน บริเวณลุ่มน้ำโขง จึงสามารถรับเอาคติเรื่องนาค เข้ามาในชุมชนได้ โดยได้เข้ามาเป็นตัวช่วยในการอธิบาย เหตุทางธรรมชาติ คล้ายกับ สัตว์ต่างๆ ที่เคยนับถือ

⁴⁵ ตำนานพระธาตุพนมหรืออุรังคนิทาน. (2521). (จัดพิมพ์โดยวิทยาลัยครูมหาสารคาม กับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม), หน้า 23.

“ยังมีนาค ตัวหนึ่งชื่อว่าสุกษหัตถินาค เนรมิตเป็นช่างพลาย ถือก้อนไม้เข้ามาขอเอารอยพระบาท พระพุทธองค์ทรงย่ำรอยพระบาทไว้ที่ แผ่นหิน ไกลริมแม่น้ำชิวเสียงข้างร้องได้ยิน ช่างตัวนั้นก็เข้าไปไหว้อุปัฏฐาก ด้วยวงยกขึ้นใส่หัวแล้วหลีกหนีไป น้ำที่นาคตัวนั้นอยู่เรียกว่า เวินสุข คนทั้งหลายได้พร้อมกันเอาทองมาหล่อ เป็นพระรูปใหญ่เท่าองค์พระคคาต ประดิษฐานไว้ ณ ที่อันเพลนั้น พญานาคจึงเอาพระพุทธรูป องค์นี้ไปจากที่นั่นไปไว้ในแม่น้ำ ณ ที่ของตน คนทั้งหลายจึงเรียกน้ำนั้นว่าเวินพระเจ้า

แต่นั้นพระพุทธองค์ จึงเสด็จ ไปสู่เมืองศรีโคตรบอง เพียงที่อยู่ของพญาปลา ตัวหนึ่ง พญาปลาตัว

นั้น ได้เห็นรัศมีของพระพุทธองค์ จึงได้พาบริวารล่องตามไป.....

.....พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า คคาตเห็นปลาตัวหนึ่ง พาบริวารมาถึงฝั่งน้ำที่นี่ และพญาปลาตัวนี้เมื่อเป็นมนุษย์ ได้บวช ในสำนักพระพุทธเจ้า

เมื่อพญาปลา ตัวนั้น ได้ยินพยากรณ์พระพุทธพยากรณ์ ก็ชื่นชมยินดี ยิ่งนักจึงคำนึงนึกมาในใจอยากได้รอยพระบาทพระศาสดา ไว้เป็นที่สักการะพระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงเมตตาอธิษฐาน รอยพระบาทไว้ที่ โห่งน(ก้อน) หิน ในที่น้ำนั้น คินทั้งหลายจึงเรียกที่นั่นว่าพระบาทเวินปลา⁴⁶

กระบวนการถ่ายทอด ความเชื่อต่าง ๆ นั้นผู้นำ หรือกษัตริย์ล้านช้าง ได้อาศัยการถ่ายทอดผ่านกลุ่ม พระสงฆ์ และผู้รู้ในท้องถิ่น มีความสำคัญ ในการส่งผ่าน ความเชื่อ ต่าง ๆ เหล่านี้ พระสงฆ์ เป็นผู้ เล่า ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ ผ่านการเทศนา ในงานบุญ ต่าง ๆ มุขปาฐะ เป็นอีกทางหนึ่ง ที่มีการสืบทอด เรื่องเล่าและความเชื่อต่าง ๆ ผู้คนจะเชื่อ ในเรื่องเหล่านี้ การจารตำนาน หรือ การสร้างตำนาน ที่เป็นลายลักษณ์ อักษร เป็นทางหนึ่ง ที่ได้ช่วยสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ ของเรื่องที่ปรากฏ ในตำนานให้ มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

⁴⁶ กรมศิลปากร, (2537), **อุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุพนม** (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์), หน้า 40-41.

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา กษัตริย์ล้านช้าง ได้พยายามที่จะขยายอาณาเขตลงมายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงในตำนานอุรังคธาตุ ได้กล่าวถึง การที่ พระโพธิสารราช (หรือพระเจ้าโพธิสาร) ได้เสด็จมาบูรณะพระธาตุพนม และได้สร้างวิหาร พร้อมกัลปนาผู้คนเป็นข้าวัด ในรัชกาลต่อมา คือ สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้มีการสร้างธาตุหลวงขึ้นในเวียงจันทน์ พร้อมวัดวาอารามต่างๆแล้ว ก็ได้เสด็จ ไปนมัสการและปฏิสังขรณ์ พระธาตุพนม⁴⁷ การไปนมัสการดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึง อำนาจ ของพระองค์ ที่แผ่ขยายไปยังบริเวณ เมืองต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ในตำนานอุรังคธาตุ ที่มีการกล่าวถึงการสร้างพระธาตุพนม จะเห็นว่า พระเจ้าสุริยวงศา ได้พยายามที่จะอธิยายถึง การที่พระองค์ เป็นผู้สร้างพระธาตุพนม ในภพภูมิที่เป็นฤๅษี จะเห็นได้ว่า การดูแลรักษาพระธาตุพนม*ของกษัตริย์ลาวล้านช้าง เป็นส่วนหนึ่งในการขยายอาณาบริเวณ ของอาณาจักร ล้านช้าง จะเห็นได้ว่า พระธาตุพนม เป็น พระธาตุ ที่น่าจะเป็นที่นับถือของผู้คนที่ อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง รวมมาถึงบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ดังนั้นกษัตริย์ล้านช้างจึงเอาจนัยยะทางพุทธศาสนา ในการมาสักการบูชา บูรณะ องค์พระธาตุ เพื่อแสดงให้เห็นถึงบารมี ของตน ให้เป็นที่รับรู้ และเป็นการนำมาสู่ความเป็นผู้มีบุญญาบารมี มีสิทธิ์ที่จะปกครองเมืองที่อยู่ในลุ่มน้ำโขง

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145 - 146.

* โยชียูกิ มาซุฮารา อธิบายว่า ตามหลักฐานที่พบว่าเจ้าเมืองนครพนมนี้ส่วนใหญ่เป็นเจ้าชายชั้นสูงของราชวงศ์ และมักจะได้ไปครองราชย์สมบัติอยู่เนืองๆ ซึ่งให้ความสำคัญของเมืองนครพนมมาก นอกจากนี้ยังพบว่าเมืองนครพนมนั้นตั้งอยู่เหนือที่ตั้งพระธาตุพนม (อ.ธาตุพนม) ไปตามลำน้ำโขง เดินทางตามลำน้ำเพียงวันเดียว ซึ่งนาย เกอรริต ฟอน วุสทอฟฟ์ (Gerrit Van Wusthoff) พ่อค้าชาวฮอลันดา บันทึกไว้เมื่อครั้งเดินทางจากเมืองละแวก(เมืองหลวงของเขมร) ตามลำน้ำโขงไปเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ.2184-2185 ซึ่งหลังการสร้างศิลาจารึกนี้เพียง 27 ปี นอกจากนี้นาย เกอรริต ฟอน วุสทอฟฟ์ ยังได้บันทึกว่า ได้ชื่นชมกับความมั่งคั่งขององค์พระธาตุพนมที่สะท้อนแสงสีทองระยิบระยับ กับจริยวัตรอันดีของพระเถระผู้ปกครองวัดพระธาตุพนม ครั้งไปถึงเมืองนครพนมยังกล่าวไว้ว่า เมืองนครพนมเป็นเมืองใหญ่ ซึ่งใหญ่กว่าเมืองละแวกของเขมรถึงสองเท่า และเป็นที่พักของเจ้าชายผู้ยิ่งใหญ่กับขุนนางผู้มีชื่อเสียง อันเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเมืองเวียงจันทน์ และชาวเวียงจันทน์ (พ.ศ.2184) ยอมรับนับถือเจ้าชายผู้ยิ่งใหญ่แห่งเมืองนครพนมมากด้วย ซึ่งการเข้ามาของทูตการค้าชาวฮอลันดา คือนาย เกอรริต ฟอน วุสทอฟฟ์ นี้ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช แสดงให้เห็นว่าเมืองนครพนมเป็นเมืองสำคัญทางฝ่ายใต้เสมอ นับตั้งแต่อิทธิพลล้านช้างมีอำนาจเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และบริเวณแอ่งสกลนครของภาคอีสาน : ดูเพิ่มเติม โยชียูกิ มาซุฮารา ,(2545), "ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17."

การพยายามอธิบายถึงการขยายอาณาบริเวณ ไปยังเมืองต่างๆในบริเวณลุ่มน้ำโขงนั้น จะเห็นได้ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก⁴⁸ ที่เป็นการกล่าวถึงการเสด็จเลียบโลกของพระพุทธเจ้านั้น จะเห็นว่า ดินแดนต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงมีทำนายนั้น เป็นเมือง หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นแหล่งที่มีมาก่อนแล้วทั้งสิ้น การอธิบายการเสด็จเลียบโลกในตำนาน ในความหมายทางการเมือง น่าจะสัมพันธ์ กับการพยายามอธิบายอาณาบริเวณของอาณาจักรล้านช้างการสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการเสด็จเลียบโลกของพระพุทธเจ้า และมีการประทับรอยพระบาท และปรากฏพุทธพยากรณ์เหนือสถานที่สำคัญๆ เช่น ดอยนันททังรี ภูกำพร้าว หนองคันแทเสื่อน้ำ พระพุทธบาท ต่างๆในลุ่มน้ำโขง เป็นต้น ซึ่งเมืองเหล่านี้ จะเป็นเมืองที่มีการสืบทอดพระพุทธศาสนา การอธิบายดังกล่าว เป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ เหนืออาณาบริเวณดังกล่าวของพระพุทธเจ้า ซึ่ง น่าจะกินความถึง กษัตริย์ล้านช้าง เมืองที่ปรากฏ น่าจะเป็นการแสดง ขอบเขตอาณาเขตของอาณาจักร ที่มีสิทธิในการครอบครองที่ดิน ของกษัตริย์ล้านช้างเหนือเมืองต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำโขง ขอบข่ายของอาณาเขตล้านช้างจะมีไปถึงที่ใด จะครอบคลุม บริเวณแถบลุ่มน้ำโขงได้หมดหรือไม่ แต่การใช้การสร้างขอบเขต ทางความเชื่อ เรื่องนาค ที่ปรากฏในตำนาน ดังกล่าว จะเห็นว่า นาค จะอยู่ในบริเวณเมืองต่างๆ ในการเสด็จเลียบโลกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมืองเหล่านี้ เป็นเมืองที่ อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เช่น มรุกขนคร หนองหานหลวง หนองหานน้อย เป็นต้น นาคที่ปรากฏในตำนานช่วงนี้ มิได้มีนัยยะ ทางศาสนา เพียงอย่างเดียว ทางกษัตริย์ล้านช้างได้นำเอา คติความเชื่อเรื่องนาค ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนลาว เข้ามา ผสมผสาน กับคติความเชื่อเรื่องสัตว์ต่างๆและนาค ที่ปรากฏในท้องถิ่นที่มีความหมายทางความเชื่อ มาสร้างนัย ทางประวัติศาสตร์ การสร้างนาค ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเช่นตำนานอันศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ เป็นการพยายามที่จะประสานความเชื่อ ของชุมชนดั้งเดิม ของชุมชน บริเวณลุ่มน้ำโขง

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 เรื่อยมาถึงพุทธศตวรรษที่ 23 จะเห็นว่าการขยายอาณาเขตของอาณาจักร ล้านช้าง ไม่มีการอธิบาย ถึงการทำสงคราม เพื่อขยายอาณาเขต ดังในช่วงรัชสมัย

⁴⁸ ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ปรากฏ

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับสมบูรณ อนุรักษ์วรรณคดี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย อ. เมือง จังหวัดมหาสารคาม

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดแสนยาว ต. เหล่าบก อ. ม่วงสามสิบ จังหวัด อุบลราชธานี

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดโพธิ์ดก อ. เมือง จังหวัดขอนแก่น

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ที่ปรากฏในตอนต้น ของนิทานอุรังคธาตุ

เนื้อหาของตำนานพระเจ้าเลียบโลกเหล่านี้ มีกรอธิบายที่เหมือนกันในการบรรยายถึงการเสด็จโปรดสัตว์ ของพระพุทธเจ้า ในสถานที่ต่างๆ ในบริเวณ แถบลุ่มน้ำโขง ศาสนสถานเหล่านั้น เป็นที่ประดิษฐาน พระธาตุสำคัญในอีสาน ศาสนสถานสำคัญต่างๆ

พระเจ้าฟ้าจุ่ม ในช่วงรัชกาลต่อมา นับแต่ พระเจ้าโพธิสาร พระเจ้าไชยเชษฐา เรื่อยมาจนถึง พระเจ้าสุริยวงศา จะเห็นได้ว่า กษัตริย์ลาวเหล่านี้ ได้ใช้ การอ้างสิทธิธรรมทางการเมือง ตามคติทาง พุทธศาสนา ให้ ผู้คนในเมืองต่างๆ ที่ถือเป็น อาณาเขต ของอาณาจักรล้านช้างยอมรับ ในการปกครองดังกล่าว คติความเชื่อเรื่องนาค ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิม ของกลุ่มลาว ได้ขยายความเชื่อ ลงมา ยังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

ความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏ ในช่วงยุคอุรังคราตุ ไม่เพียงแต่ จะมีความหมายตามคติทาง พุทธศาสนา เท่านั้น แต่จะเห็นว่ายังสัมพันธ์ อยู่กับการขยายตัว ของอาณาจักรล้านช้าง ลงมายัง บริเวณลุ่มน้ำโขง คติเรื่องนาค ที่ได้รับมาจากล้านช้าง ได้รับการผสมผสาน เข้ากับ ความเชื่อเดิมที่เคยมีมา ในบริเวณลุ่มน้ำโขง ซึ่งทำให้ความเชื่อเรื่องนาค เป็นสัตว์สัญลักษณ์ ของความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งดลบันดาลน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อชุมชนแถบลุ่มน้ำโขง จะเห็นว่า นาค ได้เข้ามามี ความสำคัญต่อผู้คนในบริเวณลุ่มน้ำโขงสืบมาจนปัจจุบัน

เรื่องนาคตามแนวคิดดังกล่าว จะอธิบายนาค ในความหมายทางพุทธศาสนา คือการที่ นาค เป็นผู้ที่ คอยคุ้มครองศาสนสถาน ดูแลพระธาตุ อันเป็นพุทธศาสนสถานที่สำคัญ ใน บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ความเชื่อเรื่องนาคนี้ ปรากฏ ใน วรรณกรรมทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ในบริเวณดินแดนอีสานจะเป็นงานวรรณกรรมตำนานทางพุทธศาสนา ทั้งในด้านสถานที่ และ เรื่องเวลา เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ โดยเรื่องราวในตำนานจะเป็นการแสดง ให้สัมพันธ์ กับพระ พุทธเจ้า กับในสมัยพุทธกาล ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นตำนานบ้านเมือง หรือนิทานชาวบ้าน แถบลุ่มน้ำ โขง เช่นตำนานพระธาตุพนม ก็จะเป็นการเดินทางไปยังบริเวณต่างๆ ของพระพุทธเจ้า โดย ปรากฏนาค ที่เป็นสัญลักษณ์ของชาวพื้นเมืองเดิม ได้เข้ามาถวายการต้อนรับ และได้ทำการ สักการะพระพุทธเจ้าให้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา ในบริเวณแห่งนั้น ในตำนานทางพุทธศาสนา เหล่านี้ เป็นการแสดงให้เห็นพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนา ได้เผยแผ่มายังบริเวณอีสาน ที่มี ชนพื้นเมืองเดิม คือกลุ่มนาค ยอมรับเอาพระพุทธศาสนา

“ ในกาลที่พระพุทธเจ้า เสด็จออกจากภูมิกำพร้า นั้น ได้เสด็จไปโปรดสัตว์หัวเมืองน้อยใหญ่ ทั้งหลาย จึงเสด็จมาปากห้วยโต้งกว้าง ใกล้ตีนดอย จึงเห็นพญานาคตนหนึ่งพญานาค ตนนั้นได้คานเข้ามาไหว้ ห้วยอันนั้นจึงได้ชื่อว่า ห้วยน้ำคาน พญานาคโต้งกว้างได้รักษาที่ปาก ห้วย เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จประทับที่นั่น พระอานนท์ จึงได้นำธรรมการรอก ไปตักน้ำอันใสเย็นที่ บัวอ่างหิน จึงได้ชื่อว่า น้ำเที่ยง อันอยู่ท่ามกลางดอยผานั้น พระพุทธเจ้าทรงเห็นน้ำอันใสแล้ว

จึงแย้มโอบอ้อม พระอานนท์ จึงทูลถาม พระองค์แสดงว่า ดูราปากห้วยโต้งกว้างอันพญานาคโต้ง กว้างอยู่นี้ ในกาลหน้าจะได้เป็นเมือง ชื่อ จำปานคร⁴⁹

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนนั้น ได้มีการนับถือในเรื่องราวของสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยถือว่า พื้นที่ต่างๆในธรรมชาตินั้น มีเทวดา ผี ต่างๆ เจ้าป่าเจ้าเขาคอยดูแลรักษาอยู่ “อย่าถากไม้ อย่าเอาเปลือกไม้ แต่เชิงเขาขึ้นข้างบนจะกลายเป็นสิ่งไม่ดี จะเป็นที่ไม่พอใจแก่เทวดาทั้งหลาย เข้าจะกริ้วโกรธให้โทษแก่ผู้ฝ่าฝืน หากว่าใครไม่เชื่อ ยังขึ้นตัดต้นไม้ ก็จักได้รับบาดเจ็บเหมือนดั่งต้นไม้ หากว่าตัดต้นไม้จนตาย ก็ต้องตายเช่นเดียวกับต้นไม้”⁵⁰

3.3.3 นาคบทสะท้อนความคิดและสัญลักษณ์ทางการเมืองของกษัตริย์ล้านช้าง

พัฒนาการของเมืองทางเหนืออาศัยลัทธิความเชื่อทางศาสนาส่งเสริมให้ผู้นำมีสิทธิธรรมในการปกครองและการมีอำนาจเหนือที่ดิน เช่นการสร้างหรือสถาปนาสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่นพระบรมธาตุ การมีอำนาจทั้งการปกครองและเหนือที่ดิน แรกเริ่มเดิมทีจึงสัมพันธ์กับลัทธิบูชาผีหรือเจ้าประจำเมือง (muang cult) ระยะเวลาเมื่อมีหน่วยทางการเมืองเกิดขึ้น ก็ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติของผีและวิญญาณต่างๆ สร้างอำนาจยึดครองเหนือที่ดิน มีการจัดลำดับความสำคัญของผีและวิญญาณ รวมทั้งผู้นำทางวัฒนธรรมที่ลี้ลับไปแล้วลดหลั่นกัน โดยผู้นำหรือเจ้าเมืองจะสัมพันธ์ทางใดทางหนึ่งกับผีเมือง หรือผีเสื้อเมือง ซึ่งเป็นแหล่งอำนาจสูงสุดของเมือง เพราะฉะนั้นอำนาจของผู้นำที่ปกครองและมีอยู่เหนือที่ดิน จึงได้รับการเกื้อหนุนจากลัทธิความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้นในลัทธิผู้นั้นอยู่มาก

ลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาผีประจำเมือง ช่วยเสริมอำนาจและอำนาจของผู้ปกครองให้เป็นที่ยอมรับของผู้คน วังเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของผี วิญญาณอยู่แล้ว คนเหล่านี้จะถูกชี้นำผ่านพิธีกรรมต่างๆ ด้วย โดยอาศัยกลไกทางความเชื่อในล้านนา กษัตริย์เชียงใหม่จึงสามารถเพิ่มพูนอำนาจของตน เช่นในรัชสมัยพระยา สามฝั่งแกน กษัตริย์เชียงใหม่ได้พยายามรวมเมืองเรียกว่า ล้านนา แล้วประกอบพิธีกรรมประชุมอำนาจคุ้มครองจากบรรดาผีและวิญญาณประจำเมืองสำคัญต่างๆ คือ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน พร้อมทั้งอัญเชิญบรรพบุรุษสำคัญมาช่วย

สมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นสมันที่อาณาจักรเชียงใหม่สร้างบูรณาการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและการเมืองอย่างเห็นได้ชัดเจน ประวัติศาสตร์กลายเป็นกลไกที่จะรวมเมือง

⁴⁹ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ., (2521), ของดีอีสาน (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ), หน้า 54.

⁵⁰ สิงฆะ วรรณสัย, (2518), ตำนานพระเจ้าเลียบโลก (ม.ป.ท. : ม.ป.พ), หน้า 14.

ชุมชน กลุ่มชน และระบบความเชื่อเข้าด้วยกัน เมื่อมองในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ตำนานประวัติศาสตร์ ถูกสร้างขึ้นให้มีหน้าที่เฉพาะในสังคมนั้นๆ เป็นครั้งแรกที่มีการบันทึกเรื่องราวของชาวบ้านใส่ไว้ใน เอกสารทางประวัติศาสตร์ พระซึ่งเป็นผู้บันทึกนั้น โดยปกติก็เป็นเหมือนผู้ส่งต่อวัฒนธรรม เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านกับเมือง และท้องถิ่นกับศูนย์กลางอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นตำนานประวัติศาสตร์ จึงเปรียบเสมือนกลไกที่ช่วยให้ความคิดเป็นรูปร่าง และมีวัตถุประสงค์ตามที่รัฐต้องการย้ำและชี้แนะ ตำนานประวัติศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของบ้านเมืองในเวลานั้น ซึ่งมีการปรับความคิดในสังคมให้ประสานกันโดยอาศัยประวัติศาสตร์ ตำนานประวัติศาสตร์จึงให้นัยทั้งประวัติศาสตร์ทางการเมืองและสังคม

ในพุทธศตวรรษที่ 20 จากตำนานประวัติศาสตร์เราจะเห็นได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุได้ผสมผสานกับการนับถือผีและวิญญาณให้อยู่ในขอบข่ายเดียวกัน มีการสถาปนาธาตุสถาน ณ แหล่งที่ซึ่งเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์มาก่อน และมักเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษของเมืองนั้นๆ

การเคารพบูชาพระบรมธาตุตามที่ปรากฏใน ตำนานพระธาตุ และตำนานเมือง นั้น มีลักษณะ 2 อย่าง ประการแรก สถาปนาพระบรมธาตุ ณ แหล่งศักดิ์สิทธิ์เดิม ประการที่สอง มีการเชื่อมโยงเครือข่ายของธาตุสถาน และแหล่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานสัญลักษณ์ต่างๆ ให้อยู่ในระเบียบอันเดียวกัน ด้วยเครือข่ายที่โยงถึงกันได้จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งสามารถกำหนดพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ได้ โดยนัยนี้ เชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นนามีหลังหริภุญชัย แต่เป็นเมืองที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเช่นเดียวกัน ก็เป็นเมืองมีอยู่ในระเบียบเดียวกัน และเชียงใหม่นั้นเป็นศูนย์กลางเมืองเหนือ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีความสำคัญทางการเมืองและวัฒนธรรมมาก่อนเช่นเดียวกับหริภุญชัย

การเคารพบูชาพระบรมธาตุอันศักดิ์สิทธิ์เข้ากันได้จากการสืบทอดสิทธิธรรมทางการเมืองและอำนาจเหนือผืนดินซึ่งเกิดจากลัทธิการเคารพบูชาผีประจำเมืองแต่อำนาจของพระบรมธาตุนั้นมิใช่อยู่เฉพาะเมืองใดเมืองหนึ่งแบบผีประจำเมือง หากมีลักษณะอันเป็นสากล แม้ข้ามพรมแดนทางการเมือง ทำให้กษัตริย์เชียงใหม่สามารถอ้างสิทธิเหนือเมืองหลายๆ เมืองได้

กระบวนการประสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนากับลัทธิเดินเซินนี้ มีปรากฏอยู่ในตำนานประวัติศาสตร์ทางเหนือส่วนมาก เช่น ดอยตุง เป็นที่หมายสำคัญของอาณาบริเวณที่ราบลุ่มเชียงราย จาริตบอกล่ากล่าววว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์และพระมหากัสสปได้เสด็จมาเยี่ยมเยียนสถานที่นี้ ทรงเปล่งคำทำนาย แล้วพระมหากัสสปะจึงสถาปนาพระบรมธาตุ สถานที่นี้ยังเกี่ยวกับลัทธิสองสามีภรรยา คือ ปู่เจ้าลาวจก ซึ่งชายที่ให้แก่วrouwเผ่าไตคนหนึ่งที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อถวายที่ดินบูชาพระบรมธาตุ จากดอยตุงนี้เองต้นตระกูลของพวกโยนกคือลาวจกครวช เสด็จลงมาปกครอง

มนุษย์ ปรากฏด้วยว่าในตำนานประวัติศาสตร์หลายฉบับ เรื่องของลาวจก และลาวจังกษัตริย์นั้นเป็น เรื่องเดียวกัน

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นเอกสารที่แสดงให้เห็นความเชื่อในปรากฏการณ์ซึ่งเอ่ยมานั้น ซึ่งก็สื่อความหมายเช่นกัน “พระเจ้า” เป็นสมัญญานามสำหรับกษัตริย์ การใช้นามนี้สื่อความ หมายถึงกษัตริย์เริ่มปรากฏแพร่หลายในสมันพระเจ้าติโลกราช ของเขตของ “โลก” ตามที่ปรากฏ ในเอกสาร “โลก” ครอบคลุมอาณาอันกว้างขวางของเชียงตุง เชียงรุ่ง ลิบสองเจ้าไท เชียงราย เชียงใหม่ ลงมาถึงตาก “พระเจ้าเลียบโลก” จึงหมายถึงพระพุทธองค์เสด็จเลียบโลก ซึ่งประกอบด้วย “เมือง” ต่างๆ ในที่นี้คือดินแดนที่พระเจ้าติโลกราชพยายามขยายอำนาจทางทหารไปครอบคลุม

การสร้างระเบียบทางความเชื่อที่ส่งผลต่อจริยธรรมเชื่อมโยงชุมชนพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ดังกล่าวนี้ ช่วยส่งเสริมอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์เชียงใหม่ให้ขยายขอบเขตกว้างกว่าเมืองใดเมืองหนึ่งเพียงเมืองเดียว ในล้านช้างก็แจกเช่นกัน

ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 20 จะเห็นว่า บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้มีการขยายตัวของพุทธศาสนา การขยายตัวของพุทธศาสนา ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นการขยายตัวของพุทธศาสนา ที่บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้รับ เข้ามาจากอาณาจักรล้านช้าง จากการขยายตัวทางพุทธศาสนา ซึ่งในช่วงระยะดังกล่าว บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้เป็นส่วนหนึ่ง ของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ในรัชสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง ดังนั้น อิทธิพลทางการเมือง การปกครอง ต่างๆ ที่ปรากฏในล้านช้าง จึงได้รับการถ่ายทอด จากอาณาจักรล้านช้าง เข้าสู่ เมืองต่างๆ ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะเห็นว่า ได้มีการแพร่หลายของงานวรรณกรรม ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น คัมภีร์ทางศาสนา อันได้แก่ ตำนาน ชาดก ต่างๆ โดยกลุ่มสงฆ์ ที่มีความรู้ เป็นผู้สร้างขึ้น การสร้างตำนาน เหล่านี้ เป็นงานทางวัฒนธรรมที่เป็นผลสะท้อนทางการเมือง ซึ่งน่าจะพอทำให้เห็นภาพของอาณาจักรล้านช้าง ในช่วงประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา อาณาจักรล้านช้าง น่าจะมีความเจริญเติบโตขึ้นอย่างมาก ซึ่งการเจริญเติบโตดังกล่าว น่าจะส่งผลต่อการขยายตัวเข้าไปปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำโขง ได้ มากกว่า ช่วงการสถาปนาอาณาจักร ซึ่งภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การเรียบเรียงตำนาน ในระยะเวลาดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความชอบธรรม ของกษัตริย์ ในการปกครอง อาณาบริเวณต่างๆ ขณะเดียวกัน การสร้าง จารึก อันเนื่องด้วยการทำบุญ ในที่ต่างในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นจารึกที่สร้าง โดยกษัตริย์ เป็นการสร้างภาพของการขยายตัวของพุทธศาสนา ไปยังบริเวณต่างๆ และการเป็นองค์อุปถัมภ์ศาสนา ของกษัตริย์ล้านช้างด้วยซึ่งมีบทบาท

อย่างมากในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางความเชื่อ หรือทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ ที่อยู่ในอาณาบริเวณของกษัตริย์ล้านช้าง

งานวรรณกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา นี้ เป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีคิด และวิถีปฏิบัติ ของบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เนื่องจาก งานวรรณกรรมบางชิ้น ได้นำมาใช้ ในพิธีกรรม เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพิธีกรรม การขอฝน สวดคาถาพญาคันคาก สวดคาถาพญาปลาค้อ (ปลาช่อน) เป็นต้น ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ คติความเชื่อเรื่องนาค ที่ปรากฏในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้าง จะเห็นว่า คติความเชื่อเรื่องนาค ที่ปรากฏในช่วงยุคอุรังคราตุนี้ จะสัมพันธ์กับ การขยายตัวของอาณาจักรล้านช้าง มายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งผู้นำล้านช้างได้ใช้เป็นนโยบายหนึ่งในการ อธิบาย ความชอบธรรมของผู้นำ เพื่อใช้ในการปกครอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้มีการสร้างให้ความคิดเรื่องนาค เป็นส่วนหนึ่งของการขยายอาณาล้านช้าง เพื่อเป็นการผสานเอาผู้คนในบริเวณลุ่มน้ำโขงให้ยอมรับในตัวผู้นำล้านช้าง

จะเห็นว่า คติความเชื่อเรื่องนาค ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ที่ปรากฏตามความเชื่อในพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ที่ปรากฏ ก่อนหน้าการขยายเข้ามาของอาณาจักรล้านช้าง ในช่วงเวลายุคอุรังคราตุ ได้ถูกนำมาใช้ เป็น สัญลักษณ์ ทางด้านการเมือง การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีผลต่อชุมชนแถบลุ่มน้ำโขง ผู้นำล้านช้างได้อธิบายนาค ให้เป็นกลุ่มชนดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่เป็นชนดั้งเดิมในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งตามความหมายดังกล่าว น่าจะเป็นการอ้างถึงลาวล้านช้าง และผู้คนในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งคติความเชื่อดังกล่าว เป็นคติความเชื่อที่ปรากฏ อยู่ตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มลาว ว่าตน สืบสายมาจากนาค หรือลวง เป็นบรรพบุรุษของพวกลาว⁵¹ ซึ่งการลงมาตั้งบ้านแปงเมืองในบริเวณ ทางหลวงพระบาง และกลุ่มหนึ่งได้มีการกล่าวอ้างในตำนานว่า ได้กระจายตัวกันลงมาในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง จะเท็จจริงอย่างไรไม่มีข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะยืนยันได้ดีถึงการขยายตัว ลงมายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ของกลุ่มลาว ในช่วงต้นๆ ของการตั้งบ้านแปงเมืองต่อการอพยพโยกย้าย ลงมาตั้งบ้านเมืองของกลุ่มนี้ น่าจะมีศูนย์กลาง ชุมชน อยู่ที่หลวงพระบาง หรือ เมือง ศรีสัตตนาคนหุต

ต่อมาเมื่อมีการขยายอาณาจักรล้านช้างลงมายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงจึงมีการถ่ายทอด คติดังกล่าวลงมายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขงทำให้มีการพัฒนามาเป็นความเชื่อร่วมกันซึ่งความเชื่อดังกล่าว น่าจะส่งผลต่อ ชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงให้ยอมรับ ในกษัตริย์ล้านช้าง ในการที่จะมีสิทธิธรรม ในการปกครอง เหนือดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง ดังปรากฏ ความในอุรังคราตุ ว่า

⁵¹ สีลา วีระวงส์, เรียบเรียง, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (2540), ประวัติศาสตร์ลาว, หน้า 15.

“.....ครั้งนั้นนาคทั้งหลาย มีสุวรรณนาค พุทโธปาปนาค ปัทมวารนาค สุกษรนาค และหัตถีสัตตนาค อยู่ในหนองน้ำนั้นไม่ได้ เหตุว่าน้ำขุ่น จึงขึ้นมา อาศัยอยู่ตามริมน้ำนั้นสัตว์ทั้งหลาย เหล่านั้นพากันหนี ออกไปตาม แม่น้ำอรุ้งคนที ไปแสวงหาที่ลี้ภัยทั้งหลาย นาคและเงือกงูเหล่านั้นจึงล่องหนีไปตาม ลำน้ำของ ทางใต้ ศรีสัตตนาค อยู่เสมออดอยนันทังรี สุวรรณนาคนั้นอยู่ปุ่เวียน พุทโธปาปนาคนั้นคู่ควักแต่ที่นั่นเคลื่อนเป็นหนองบัวบาน แล้วก็อยู่ ณ ที่นั้น นอกจากนั้นตัวโคปราดนาอยู่ที่ใดก็ไปอยู่ ส่วนเงือกงูทั้งหลาย ก็อยู่เป็นบริวาร แห่งนาคนั้นทุกแห่ง⁵²

ซึ่งทำให้ชุมชนอีสานแถบลุ่มน้ำโขง เชื่อว่า กลุ่มลาวล้านช้าง กับ กลุ่มบรรพบุรุษ ของ พวกตนที่เป็นนาค อพยพ ลงมาจากที่เดียวกันโดยลงมาจากบริเวณหนองแส⁵³

นอกจากนั้น คติความเชื่อเรื่องนาค ยังโยงใยถึงการมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ในการเนรมิตบ้าน เมือง เป็นกลไกในการควบคุมสังคม จะเห็นว่า การที่นาค จะเนรมิตเมืองให้ผู้ใด หรือล่มสลาย เมืองให้ใครนั้น มีความเชื่ออยู่เรื่องหนึ่งที่มี คู่กันเสมอ คือ ความเชื่อเรื่อง บุญญาบารมี และศีล ธรรม ของผู้ปกครองเมืองนั้น การที่เมืองใด จะมีความเจริญรุ่งเรืองหรือไม่ อยู่ที่ความดีของผู้ปก ครอง ถ้าผู้ครองเมืองผู้ใด จะเห็นว่า พญานาค จะเป็นผู้ที่ล่มสลายเมืองดังกล่าว ที่ไม่ได้ตั้งในศีล ในธรรม ในตำนาน หรือนิทานพื้นบ้านที่ปรากฏในบริเวณลุ่มน้ำโขง จะกล่าวถึง เมือง หนองหาน หลวง หนองหานน้อยซึ่งถูกพญานาค ทำลายลงไป นั้น จะเห็นว่า เมืองทั้งสองนี้ เป็นเมืองที่มีมา ก่อนการขยายตัวเข้ามายังบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ของอาณาจักรล้านช้าง การอธิบายการล่มสลาย ของเมืองที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขง ในตำนานเมืองหนองหานนั้น กระรอกเผือกก็เป็นนาคที่แปลง กายมา แล้วถูกจับ ยังผลให้เมืองนั้นถูกล่มกลายเป็นหนองน้ำไป เพราะการจับกระรอกเผือกกิน และเจ้าเมืองประพฤติไม่ดี หรืออย่างไร ตำนานสุวรรณโคมค้ำ ก็ได้กล่าวถึงเรื่องการล่มสลาย ของเมืองสุวรรณโคมค้ำเพราะพระยากร่อมดำไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม พลพัทธนาคจึงพากันขึ้นมาถล่ม เมืองแห่งนั้น ให้สลายไป การสร้างตำนานต่างๆที่ปรากฏคติเรื่องนาคนี้ ทำให้ ทางผู้นำล้านช้าง ยังได้กล่าวอ้างสิทธิธรรม ในการเป็นผู้ครอบครองที่ดิน เหนือเมืองต่างๆ ในบริเวณลุ่มน้ำโขง โดย ได้สร้างคำอธิบายในตำนาน ถึงการเกิดขึ้นของบ้านเมือง ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง โดยนำเอา

⁵² กรมศิลปากร, (2537), *อุรังคราตุ ตำนานพระธาตุพนม*, หน้า 124.

⁵³ บริชา พินทอง, (2533), *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน* (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ), หน้า 32.

บุญญาบารมี มาเป็นตัวกำหนดสิทธิในการครอบครอง โดย พญานาค เป็นผู้สร้างบ้านแปงเมืองให้กับผู้ที่มีความประพฤติดี ถูกต้องตามศีลธรรม ซึ่ง จะเห็นได้ว่า เมืองที่พญานาคสร้างบ้านแปงเมืองให้ ตามตำนานแถบลุ่มน้ำโขง เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลาง ของอาณาจักรล้านช้าง ได้แก่ หลวงพระบาง (ศรีสัตตนาคนหุต) และเมืองเวียงจันทน์ จะเห็นจาก นิทานขุนบรม ว่า เมือง หลวงพระบาง เจ้ารัลสีเป็นผู้สร้าง และ มีนาค สิบห้าตระกูล เป็นผู้ปกป้องรักษา⁵⁴

ตามคติความเชื่อดังกล่าวผู้นำล้านช้างได้สร้างพิธีกรรมซึ่งกำหนดออกมาเป็นฮีต ให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขงได้ประพฤติ ปฏิบัติ เช่น การบูชา นาค สิบห้าตระกูล ที่ปรากฏในฮีตคองซึ่ง ชาวเมืองบริเวณริมน้ำโขง ต้องทำการแข่งเรือเพื่อบูชา นาคดังกล่าว เพื่อให้ นาค ทั้ง สิบห้าตระกูลนี้ ดูแลคุ้มครอง บันดาลความสมบูรณ์ พูนสุขให้กับชาวเมือง

พิธีกรรมที่ สร้างขึ้นเพื่อการดังกล่าว การบูชา นาค นั้น ได้ปรากฏเป็นสิ่งที่ เพี้ยพระยา ต้องประพฤติ ดังที่ปรากฏในคอง สิบสี่ ว่า

“ เป็นท้าวเป็นพระยาครั้งถึงเดือนแปด ให้สุดข้าเฮือง เมืองสิบชะตา เมือง บูชาเทพดาอารักษ์ ทั้ง แปด ทิศา บูชาพระระชี สองพี่น้อง พระยานาค สิบห้าตระกูล สุด ถึง สามวันเจ็ดวัน แล้วให้สุด ฮอบเมือง ยิงปืนหวานหินแร่ และทราย เพื่อให้ตายพยาธิโรคภัยอันตราย ให้อยู่เย็นเป็นสุข แก่บ้านเมืองทุกประการ

เป็นท้าวเป็นพระยา ค้นถึงเดือนเก้า จำเริญ ให้ปาวเดินราษฎรบ้านเมือง ทานห่อข้าวประดับดิน ไปหาตายายลูกเด้าเหลนหลาน ผู้ที่ล่วงลับดับขันธไปแล้ว ทัวทุกแห่ง แล้วช่วงเฮือ ฉลองอุสุภนาคราช ปากคองปากคาน กับพระยานาค สิบห้าตระกูล บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข

เป็นท้าวเป็นพระยา ค้นถึงเดือน สิบเอ็ดเพ็ง ให้ฉลองพุทธานิเชกพระ ธาตุหลวง ค้นถึงแสม หนึ่งค้ำ ให้ปาวเดินราษฎร ให้ไปไหลเรือบูชา พระยานาค สิบห้าตระกูล บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข เป็นท้าวเป็นพระยา ค้นถึง เดือน สิบสอง ขึ้นค้ำหนึ่งให้เดินหัวบ้าน หัวเมือง สิบฮ้อย น้อยใหญ่ ในขอบเขตชันตสีมา ต้ามาโฮมกัน ที่หน้าพระลานหลวง แห่เจ้าชีวิต ไปช่วงเฮือ นมัสการพระธาตุศรี ธรรมโคกราช เดือนสิบสอง ขึ้นสิบสองค้ำ ถือน้ำ สิบสามค้ำ ช่วงเฮือ ฉลองอุสุภ

⁵⁴ กรมศิลปากร, (2512), ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 ภาคที่ 69-70 เรื่องขุนบรมราชา, หน้า 23.

นาคราช วัดหลวง ให้เพี้ยวัด มีเชื้อช่วง วัดละ หนึ่งลำ อัครเสนาบดี ตั้งแต่เมือง
แสนจันทร์ ศรีนครคุดต์เวียงแก มาได้มาเหนือ ตั้งเป็นผามทุกแห่ง เป็นยามเอาบุญ
ช่วงเชื้อ ฉลองพระยานาค สิบห้าตระกูล⁵⁵

นอกจากนี้ ในตำนานยังได้กล่าวถึงการล่มสลายของเมืองเก่า ที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขง เช่น
เมืองหนองหาน ว่านาค เป็นผู้กระทำ และมาสร้างเมืองใหม่ยังบริเวณศูนย์อำนาจ ของล้านช้าง
เช่น เวียงจันทร์ ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น ต่อมาผู้นำล้านช้างน่าจะมีการสร้างพิธีกรรมโดยให้และผู้
ปกครองมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงให้บรรดาบรรดาท้าวพระยาเมืองต่างๆ ทำการ บูชานาค สิบห้าตระกูล
ที่ปกป้องรักษาเมือง โดยได้สร้างไว้ในฮีดคอง เพื่อเป็นการขยายความเชื่อเรื่องนาค เป็นผู้ดูแลคุ้ม
ครอง บ้านเมืองในแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งน่าจะหมายถึงเมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้อาณาบริเวณของล้านช้าง
นอกจากนี้ เมื่อมีการย้ายศูนย์กลางของอาณาจักรลงมายังเวียงจันทร์ ในสมัย พระเจ้าไชยเชษฐาธิ
ราช เมื่อ พ.ศ. 2101

เมืองเวียงจันทร์ เป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่ง เห็นจากการ ขยายอาณา
เขตของพระเจ้าฟ้ารุ่งม ลงมาในช่วงแรก ได้ผนวกเวียงจันทร์ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้าน
ช้าง ในอุรังคธาตุ ได้กล่าวถึงนาค เป็นผู้สร้างเมืองเวียงจันทร์ *ให้กับบุรีจันอ้วยล้วย ซึ่ง บุรีจัน เป็น
ผู้ที่ประพุดิตนอยู่ในศีลธรรม และๆได้ช่วยเหลือนาค ที่ติดในแห (ในตำนานกล่าวว่านาค แปลง
เป็นปลาไหล) จากความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏเกี่ยวกับการสร้างเมืองเวียงจันทร์ ย่อมเป็นการ
แสดงถึงความเชื่อ ให้เห็นถึงความมีบุญบารมีของกษัตริย์หรือผู้ปกครอง ที่อยู่ในเมืองดังกล่าว
จากการที่นาค เป็นผู้สร้างเมืองเวียงจันทร์ผู้ปกครองได้สร้างคติ ความเชื่อ คล้ายคลึงกับ ความเชื่อ
ในเรื่อง นาคสิบห้าตระกูล หลวงพระบาง โดยนาค เป็นผู้คุ้มครองบริเวณต่างๆ ที่เป็น ศรีบ้าน ศรี
เมือง ที่อยู่ในเวียงจันทร์ และบริเวณต่างๆ ในแถบลุ่มน้ำโขง

ปรากฏความเชื่อที่ว่านาค เป็น ส้างสอง หนองสาม ล่ามสี่ ศรีห้า ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็น
บางส่วนของลาว และจังหวัดหนองคายในปัจจุบันอันน่าจะแปลความได้ว่า ส้าง(หรือบ่อน้ำ) สอง
ได้แก่ ส้างท้าว ปัจจุบันอยู่บริเวณ วัดร้างในสวนชาวบ้าน และส้างนาง ปัจจุบัน อยู่ริมห้วยสักใกล้
กับวัดสว่างทางด้านเหนือ ซึ่งน่าจะเป็นวัดสวนอ้วยล้วยส่วนหนองสาม คือหนองคันแทลื้อน้ำใกล้

⁵⁵ ธวัช ปุณโณทก, (2542), ฮีดสิบสอง คองสิบสี่ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม
14 พิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ (กรุงเทพฯ : สยามแพรซแมเนจเม้นท์), หน้า
5034.

* กำเนิด เมืองเวียงจันทร์ มีความต่างออกไป ในพื้นเมืองเวียงจันทร์ กล่าวถึง การที่เจ้ารัลสี 2 ตนเป็น
ผู้สร้างขึ้น และเอานามเมืองตามต้นจัน เป็นนิมิต

พระธาตุหลวง หนองน้ำที่วัดโคกป่าหลวง (วัดมหาพุทธวงศา) หนองด้วย และหนองน้ำบ้านเก่า ส่วนล้ามนี่ น่าจะได้แก่โลกบาลทั้งสี่ หรือล้ามนผู้รักษาเมือง (เมฆเมือง) คอยตรวจรักษาผู้ที่ผิด ฮีตคอง ไดมมีการระบุนามไว้ ได้แก่ พญากายโลหะนาค เอกจักขุนาค (อยู่นอกเวียง) พระยาสุคันธนาค อยู่บริเวณหาดทรายกลางน้ำ อินทจักรนาค (อยู่ปากห้วยมงคล) เป็นผู้ที่ยักยัดผู้ที่ทำผิดฮีตคอง ส่วนศรีห้า คือศรีเมืองทั้งห้าแห่ง ได้แก่ บ้านนาเหนือ บ้านนาใต้ บ้านพรานพร้าว (อำเภอศรีเชียงใหม่) หาดทรายพ้อหล้าแล (หาดดอนจันทร์ หน้าโรงแรมล้านช้าง) และที่คุดำ (ตำบลเวียงคุก) โดยมีพระยาสุวรรณนาค อยู่วัดศรีเมือง (นาใต้) พระยาปัพนาค (เวียงคุก) พระยาเศรษฐไชยนาค (พระธาตุหลวง) และล้ามนี่ที่เหลือ มีพระยาพุทธโรปาบนาค พระยาสุกัณฑ์ถีนาค พระยาสุทนต์พลนาค พระยาสิทธิโกคนาค พระยากันพนาค พระยาศิริวัฒนนาค รวมทั้งสิ้น 14 ตน เป็นผู้รักษาบ้านเมืองทั้ง เวียงจันทร์ และหนองคาย⁵⁶

สิทธิธรรมของกษัตริย์ ในรูปแบบจารีต ได้รับคติมาจากพุทธศาสนา การอ้างสิทธิธรรม อาจเกิดจากการสืบสาย มาโดยตรง จากกษัตริย์องค์ก่อน หรือการใช้พุทธศาสนาในการอ้างสิทธิธรรมดังกล่าว ในพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ จะเจอการอธิบายในด้านการสะสมบุญบารมี แบบธรรมราชา มีอิทธิพลอย่างมากในการปกครองของกษัตริย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ มีความสำคัญอย่างมากในการเผยแพร่ พุทธศาสนา โดยการสนับสนุนจากองค์กรสงฆ์ ซึ่งเป็นแกนหลักในการเผยแพร่พุทธศาสนา กษัตริย์ จึงนำเอา แนวคิดทางพุทธศาสนา มาใช้ในการสร้างสถานะ และบทบาทของตนเอง ในการสร้างสิทธิธรรมของตน ตามแนวคิดธรรมราชา ซึ่งเป็น คุณสมบัติสูงสุดของกษัตริย์ผู้นับถือพุทธศาสนาลังกาวงศ์ คติธรรมแบบธรรมราชาเป็นคติธรรมที่สูงที่สุดของรัฐจารีตตามอย่างคติ พุทธศาสนาลังกาวงศ์

ในตำนาน กษัตริย์ ผู้ทรงธรรม ถือเป็นแนวคิดที่ปรากฏชัดเจน เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อกษัตริย์ ทรงธรรมแล้ว บ้านเมือง และกษัตริย์ จะมีความสงบสุข ปกครอง ได้ยืนนาน⁵⁷

กษัตริย์ จึงเปรียบตนเองได้กับ พระพุทธเจ้า กษัตริย์ล้านช้าง เป็นผู้ที่มีธรรมราชา น่าจะเปรียบตนได้กับพระพุทธเจ้า ดังนั้น ตามคติทางพุทธศาสนา ทำให้ นาค เป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนา เป็นผู้คอยดูแล ปกป้องพระพุทธานุภาพ นาคจึงเป็นเหมือนบริวาร ทางพระพุทธานุภาพ ซึ่ง ได้ทำให้ บรรดาผีต่างๆ หรือความเชื่อดั้งเดิมที่เคยปรากฏ ถูกดูดกลืนเข้ามาอยู่ในคำอธิบายทาง

⁵⁶ สิทธิพร ณ นครพนม, (2540), บั้งไฟพญานาค : มหัศจรรย์แม่น้ำโขง (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลัง นานาวิทยา), หน้า 35.

⁵⁷ อุษณีย์ ธงไชย, (2540), จารึกและตำนาน หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาลังกาวงศ์ (เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า 115.

พุทธศาสนา นาค ซึ่งน่าจะเป็นผีที่ใหญ่ ในทางพุทธศาสนารองจากพระพุทธเจ้า จึงมีอำนาจ เหนือกว่า บรรดาผี หรือความเชื่อต่างๆ ที่เคยมีมาใน บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

คติเรื่องนาค ที่ปรากฏ ในช่วงยุคอุรังคธาตุ จึงเป็นคติความเชื่อ ที่ได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งภายใต้บริบททางพุทธศาสนา ที่สัมพันธ์ กับคติ ทางความเชื่อในพุทธศาสนา ซึ่งในระยยะเวลาดังกล่าว ได้มีความเจริญเติบโตอย่างมากในพุทธรัฐล้านช้าง

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้อเองที่คติความเชื่อเรื่องนาค ได้ถูกปรับไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ ที่สัมพันธ์ อยู่กับการขยายตัวของอาณาจักร ล้านช้าง ซึ่งทำให้คติความเชื่อเรื่องนาค เป็นส่วนหนึ่งที่ชนชั้นนำล้านช้างนำมาสรรสร้างและรังสรรค์พิธีกรรมบางอย่าง เพื่อให้ ผู้คนที่อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง ได้ปฏิบัติดังที่ปรากฏในฮีต คอง จากบริบททางการเมืองที่กล่าวไปข้างต้น จะเห็นว่า การขยายตัวเข้ามาของอาณาจักรล้านช้างในระยะเวลาช่วงยุคอุรังคธาตุ จึงมิได้เป็นภาพนิ่ง ดังที่เคยเข้าใจกันมา การปรับเปลี่ยนคติเรื่องนาค ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อสนอง นโยบายทางการเมืองของอาณาจักร ที่มีต่อบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้าง และดินแดนที่อยู่ในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง ของผู้นำล้านช้าง